

Г Л А С Н И К

АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ
ЧАСОПИС ЗА ПРАВНУ ТЕОРИЈУ И ПРАКСУ

Година LXXXVI

Нови Сад, фебруар 2014

Књига 74

Број 2

САДРЖАЈ

ЧЛАНЦИ

Дарија Марић	Заблуда и правне последице заблуде / 79
Милан Давидовић	Вештак и стручни саветник у кривичном поступку / 107

РАСПРАВЕ

Мр Весна Билбија	Правни положај синдиката / 126

СУДСКА ПРАКСА

Сања Драгић	Пракса међународних судова II / 141

САОПШТЕЊА

Са седнице Управног одбора Адвокатске коморе Војводине / 145

*Указом Председништва СФРЈ бр. 64 од 12. јула 1988,
поводом 60-годишњице излажења,
„ГЛАСНИК” Адвокатске коморе Војводине
о д л и к о в а н ј е
Орденом заслуга за народ са сребрном звездом.*

CONTENTS

ARTICLES

- Darija Marić** Misconception and Legal Consequences
of Misconception / 79
- Milan Davidović** Expert and Professional Adviser in
Criminal Proceedings / 107

DISCUSSIONS

- Vesna Bilbija LL. M.** Legal Status of the Trade Union / 126

CASE LAW

- Sanja Dragić** Case Law
of the International Tribunals II/ 141

NOTICES

- From the meeting of Vojvodina Bar Association Board of Directors / 145

АДВОКАТСКА КОМОРА ВОЈВОДИНЕ

Основана 1921. у Новом Саду

ГЛАСНИК
АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ

Покренут 1. јуна 1928.

Главни и одговорни уредници

Др Косџа Мајински (1928–1932), др Никола Николић (1933–1936), др Василије Сџанковић (1936), др Славко М. Ђурић (1937), Владимир К. Хаџи (1937–1941), Милорад Бојић (1952–1972), Сава Савић (1973–1987), Мирослав Здјелар (1987–1994), др Слободан Бељански (1994–2004)

Уређивачки одбор

Др ЈАНКО КУБИЊЕЦ

главни и одговорни уредник
адвокат у Новом Саду

Др Енике Веџ, адвокат у Новом Саду, Милан Добросављевић, адвокат у Новом Саду, др Жељко Фајфрић, адвокат у Шиду, др Славен Бачић, адвокат у Суботици, мр Вукица Мидоровић, адвокат у Кикинди

Технички уредник

Јелица Недић

Адреса Уредништва
21000 Нови Сад, Змај Јовина 20/1
Телефон: 021/521-235; факс: 021/529-459
e-mail: panonija@eunet.rs
Рукописи се не враћају.

Г Л А С Н И К

А Д В О К А Т С К Е К О М О Р Е В О Ј В О Д И Н Е

Ч А С О П И С З А П Р А В Н У Т Е О Р И Ј У И П Р А К С У

Година LXXXVI

Нови Сад, фебруар 2014

Књига 74

Број 2

Ч Л А Н Ц И

UDC 34.023
340.132

Дарија Марић,

студент докторских студија

Правни факултет Универзитета у Бечу и

Правни факултет Универзитета у Новом Саду

ЗАБЛУДА И ПРАВНЕ ПОСЛЕДИЦЕ ЗАБЛУДЕ*

САЖЕТАК: Заблуда, у материји правних послова, представља нетачну представу о правним чињеницама релевантним за пуноважност правног посла. Према традиционалној подели, у зависности од чињенице на коју се заблуда односи, разликујемо заблуду о природи правног посла (*error in negotio*), заблуду о личности (*error in personae*), заблуду о предмету правног посла (*error in corpore*), заблуду о својствима или супстанцији предмета (*error in substantia*), заблуду о мотиву (*error in motivo*), заблуду о каузи или циљу правног посла (*causa finalis*) и заблуду због погрешног преношења воље (*falsa demonstratio*). У зависности од тога да ли се погрешна представа односи на непознавање правних прописа или на неко фактичко стање, такође је значајна подела на правну заблуду (*error iuris*) и стварну заблуду (*error facti*). Поништај уговора због битне заблуде може тражити страна која је у заблуди, под условом да је при закључењу правног посла поступала са одговарајућим стандардом пажње, приликом вршења својих субјективних права и обавеза. Рокви за подношење тужбе су преклузивни. Правна последица поништења правног посла због битне заблуде је накнада штете.

Кључне речи: заблуда, мане воље, ништави правни послови, рушљиви правни послови, пуноважност уговора, накнаде штете

* Рад примљен: 7. 10. 2013. године.

РУШЉИВИ ПРАВНИ ПОСЛОВИ И ЊИХОВЕ ПРАВНЕ ПОСЛЕДИЦЕ

Термин правни посао, који је први пут званично употребио професор Арнолд Хеисе 1807. године, настао је заслугом пандектиста¹ док је учење о правном послу нарочито развила немачка правна теорија у XIX веку². Правни посао представља изјаву воље која производи одређено грађанскоправно дејство попут настанка, промене или престанка неког субјективног права. Битни услови за настанак или важење правног посла су изјава правно релевантне воље, односно сагласност правнорелевантних воља уговорних страна³ (у зависности од тога да ли се ради о једностраном или двостраном правном послу), затим могућ, дозвољен, одређен или одредив предмет правног посла, допуштена кауза и форма *ad solmnitatem* код уговора код којих је таква форма предвиђена.

Правни послови којима недостаје неки од услова настанка или важења називају се неважећи правни послови. Наша правна доктрина, као и Закон о облигационим односима, у зависности од врсте интереса који се штити, разликују две врсте неважећих правних послова: ништави (апсолутно ништави) и рушљиви (релативно ништави) правни послови.⁴

У француској правној теорији се у XIX веку појавило схватање о постојању још једне, посебне врсте неважећих правних послова, које су назвали непостојећим.⁵ Непостојећи правни посао јесте онај коме недоста-

¹ Д. Попов, *Грађанско право. Општи део*, Београд, 2005, 205.

² *Ibidem*.

³ Правно релевантну вољу могу изјавити само лица која су правно и пословно способна, што је изричито прописано и чл. 54. и 56. Закона о облигационим односима. У случају да постоје правни или фактички разлози због којих одређено лице није у могућности да закључи правни посао, могуће је исти закључити преко заступника, осим уколико није у питању правни посао који захтева посебан тип личне везе страна које га закључују. Сва правна дејства из правног посла који је заступник предузео у оквиру својих овлашћења прелазе на заступано лице као да га је оно закључило.

⁴ Оваква подела првобитно није постојала у римском праву – уколико је недостајао неки од прописаних услова, правни посао се по сили закона сматрао неважећим независно од тога какав је недостатак у питању. Тек је у каснијој фази развитка римског права, преторовом активношћу, дошло до поделе правних послова на апсолутно и релативно ништаве. Ова подела је постојала и у Јустијановој кодификацији. Д. Попов, *Грађанско право. Општи део*, Београд, 2005, 268.

⁵ Овај термин је преузела и наша правна теорија. Аутор Катарина Доловић истиче да је овај термин „најблаже речено, правно непрецизан, јер нешто или јесте уговор или није, али свакако не може бити уговор који не постоји”, па додаје да би можда прецизније било говорити о „ситуацији непостојања уговора”, или о „уговору у настајању” или о „покушају настајања”. К. Доловић, *Непостојећи уговор*, *Анали Правног факултета*, Београд, 2011, vol. 59, no. 2, 264.

је неки од битних услова за настанак, услед чега не производи правно дејство. Судска одлука којом би се овакав правни посао прогласио неважећим није неопходна⁶, а уколико се донесе, њено дејство је деклараторно. Такође, непостојећи правни посао не може бити конвалидиран ни протеком времена, нити вољом странака, нити извршењем. „То је, кажу правни писци, једно ништа, о коме право не води никаква рачуна.”⁷ Често се у литератури среће став да је сам појам непостојећих правних послова умногоме неодређен, недовољно јасно профилисан и у бити контрадикторан.⁸ Због тога, али и због чињенице да нема практичних разлика између правних последица непостојећег и ништавог правног посла, већина аутора сматра несврсисходним и непотребним увођење посебног степена неважности у виду непостојећег правног посла.⁹ Такво схватање је прихваћено и у нашем позитивном праву, које не регулише институт непостојећих уговора.¹⁰

Ништави правни послови (апсолутно ништави) су они који су противни принудним прописима, јавном поретку или добрим обичајима¹¹, ако

⁶ Неки аутори пак заступају супротно мишљење, на основу аналогije са апсолутно ништавим правним пословима. К. Доловић, *Нејпостojeћи уговор*, Анали Правног факултета, Београд, 2011, vol. 59, no. 2, 276.

⁷ О. Станковић и В. Водинелић, *Увод у грађанско право*, Београд, 1995, 181.

⁸ Већ смо поменули да је сам назив овог правног института неадекватан, а слично важи и за његову суштину, јер остаје нејасно како можемо да говоримо о непостојећем „правном послу” уколико недостаје неки од битних елемената да би правни посао уопште настао.

⁹ Аутору овог рада је најблискије схватање Слободана Перовића који, премда прави теоријску разлику између непостојећих и ништавих уговора (први се заснивају на претпоставци неиспуњења битних услова за настанак уговора, док су код других ти услови испуњени али је њихова егзистенција забрањена позитивним правом или моралним схватањима одређене друштвене средине), истиче да „практично гледано, та разлика се губи због истоветности санкције која погађа и једну и другу категорију уговора”. С. Перовић, *Неважећи уговори према Закону о облигационим односима*, Привреда и право, Загреб, 1978, бр. 10/1978, 34.

¹⁰ Има мишљења да су непостојећи уговори ипак на посредан начин регулисани Законом о облигационим односима. Наиме, чл. 63. овог Закона прописује да кад странке верују да су сагласне, а у ствари међу њима постоји неспоразум (*dissens*), било о природи уговора (*dissens in negotio*), основу (*dissens in causa finalis*) или предмету обавезе (*dissens in corpore*), уговор не настаје. Сама законска формулација о уговору који „не настаје” чини се да говори у прилог оваквом закључку.

¹¹ У једном периоду развоја нашег правног система, у категорију ништавих правних послова су улазили и они правни послови који су „противни моралу социјалистичког самоуправног друштва” али у складу са променама државног уређења тај термин је престао да буде део позитивног законодавства. Ипак, у литератури је практично неспорно да уговори морају бити и у складу са моралом, мада то законодавац није изричито навео. По мишљењу аутора овог рада, законодавац ипак посредно упућује на то да су уговори супротни моралу ништави – нпр. у чл. 104. ст. 3. Закона о облигационим односима прописано је да ће приликом одлучивања о захтеву несавесне стране за враћање оног што је другој страни дала по основу уговора који је ништав због тога што је својом садржином или циљем противан принудним прописима, јавном поретку или добрим обичајима суд, између осталог, водити рачуна и о „моралним схватањима”

циљ повређеног правила не упућује на неку другу санкцију или ако закон у одређеном случају не прописује нешто друго.¹² Другим речима, ништави правни послови вређају јавни, општи интерес и „поље примене ништавости у једном правном систему одређено је границама тог система.”¹³ Врло је широк спектар ништавих правних послова – такви су противзаконити правни послови, неморални, зеленашки, фиктивни, симуловани, те правни послови потпуно пословно неспособних лица и правни послови закључени изван оквира правне способности правног лица.

Ништави правни послови не производе никакво правно дејство *ab initio* и не могу постати пуноважни ни протеком времена¹⁴, нити уколико узрок њихове ништавости накнадно престане да постоји.¹⁵ Иако конвалидација ништавог правног посла у највећем броју случајева није могућа, под одређеним условима могуће је његово трансформисање, преображај у други правни посао за чију су пуноважност услови испуњени (тзв. конверзија).¹⁶ На то да ли постоје разлози за ништавост правног посла суд пази по службеној дужности. Апсолутна ништавост правног посла не наступа по сили закона, већ је неопходно покренути судски поступак за поништење.¹⁷

Тужбу за утврђење ништавости суду могу поднети сва правно заинтересована лица¹⁸, а од 1985. године и јавни тужилац. Ништавост је могуће

¹² Закон о облигационим односима, чл. 103, ст. 1. (*Службени лист СФРЈ*, бр. 9/78, 39/85, 45/89 и 57/89, *Службени лист СРЈ*, бр. 1/93 и *Службени лист СЦГ*, бр. 1/03).

¹³ С. Перовић, *Неважећи уговори према Закону о облигационим односима*, Привреда и право, Загреб, 1978, бр. 10/1978, 35

¹⁴ Речима једног од најцењенијих кодификатора XIX века, Валтазара Богишића: „Што се грбо роди, вријеме не исправи – што је с почетка незаконито, то самим временом законито не постаје.” Д. Попов, *Грађанско право. Општи део*, Београд, 2005, 270.

¹⁵ Изузетак представља ситуација када је забрана била мањег значаја, а уговор је извршен. Поред тога, биће пуноважан уговор за чије се закључење захтева писана форма (тзв. формални уговор), а иста изостане, под условом да су уговорне стране извршиле у целини или претежном делу обавезе које су из овог уговора настале и уколико из циља због кога је обавезна писана форма прописана очигледно не произлази другачије. Овде је логика законодавца јасна – уколико разлог за обавезност писане форме није заштита јавног интереса, већ приватног интереса једне или обе уговорне стране, а оне су извршиле своје обавезе потпуно или у највећем делу, нема потребе да се такав уговор проглашава правно неваљаним, јер су странке постигле оно што им је био циљ и сви остали битни елементи пуноважности правног посла су испуњени.

¹⁶ За то је потребно да су испуњена два услова: први, да је конверзија правног посла у складу са циљем који су уговарачи имали приликом закључења правног посла и други, да се може узети да би уговорне стране закључиле овај други уговор да су знале за разлог ништавости свог уговора. – Закон о облигационим односима, чл. 106.

¹⁷ У римском праву се тако сматрало да ништавост наступа на основу самог закона и да нема потребе за вођењем посебног поступка како би се правни посао поништио, јер он никад и није производио правна дејства.

¹⁸ То су, на пример, повериоци уговорних страна, њихови универзални сукцесори или лица која су наследила право које је предмет ништавог правног посла.

истицати и стављањем перемпторног приговора у судском спору.¹⁹ Право на подношење ове тужбе, као и на истицање одговарајућег приговора није везано за рок и не застарева.²⁰ Пресуда суда је по свом карактеру деклараторна и има ретроактивно дејство (*ex tunc*), а у погледу њених последица је у нашем позитивном праву прихваћено начело реституције (повраћај у пређашње стање), као и начело накнаде штете.

Тешко је наћи сликовитији опис разлике између ништавих и рушљивих правних послова од оног који је дао француски писац Бертран. Наиме, упоређујући уговоре са живим организмом, он је ништав уговор описао као „мртворођен”, док је рушљив „жив, али је болестан и према приликама он може оздравити или умрети, зависно од тога да ли се ослободио свог недостатка односно своје мане.”²¹

Рушљиви правни послови (релативно ништави) су они који производе правно дејство, али могу бити поништени на захтев законом одређених лица јер садрже недостатак којим се вређа приватни интерес.²² Из саме дефиниције је јасно да су, за разлику од ништавних правних послова којим се вређају значајнији, општији интереси саме друштвене заједнице и јавног поретка, дакле колективни интереси, код рушљивих правних послова повређени појединачни, индивидуални интереси. Стога су и правила о томе ко се може позивати на разлоге ништавости и у којим роковима, да ли је могућа конвалидација као и правне последице оваквих уговора, другачији него што је то случај код ништавих уговора.

Закон о облигационим односима прописује да је правни посао рушљив, алтернативно: ако га је закључила ограничено пословно способна страна²³, уколико је при његовом закључењу било мана у погледу воља страна или у другим случајевима одређеним било овим законом било посебним прописима.²⁴

¹⁹ Д. Попов, *Грађанско право. Општи део*, Београд, 2005, 308.

²⁰ Односно, како то формулише закон о облигационим односима: „Право на истицање ништавости не гаси се.” Закон о облигационим односима, чл. 110.

²¹ С. Перовић, *Неважећи уговори према Закону о облигационим односима*, Привреда и право, Загреб, 1978, бр. 10/1978, 34.

²² Д. Попов, *Рушљивост правног посла услед заблуде*, Зборник радова, Нови Сад, 2006, vol. 40, no. 3, 232

²³ Подсетимо, ограничено пословно способна су лица од четрнаесте до осамнаесте године живота, као и пунолетна лица која су делимично лишена пословне способности у одговарајућем, законом прописаном поступку. Ова лица могу самостално да закључују правне послове мањег значаја као и добротине правне послове из којих стичу права. Такође, са навршених петнаест година, малолетници могу самостално заснивати радни однос и располагати својом зарадом. Осим у напред наведеним случајевима, за пуноважност било ког правног посла који закључи ограничено пословно способно лице, потребна је сагласност његовог законског заступника.

²⁴ Закон о облигационим односима, чл. 111.

У групу рушљивих правних послова се сврставају и лезиони уговори²⁵, односно двострано обавезујући уговори код којих је евидентно нарушена сразмера узајамних давања странака²⁶ у време закључења тог правног посла, при чему оштећена страна није знала нити је морала знати за праву вредност. Закон предвиђа и случајеве у којима се правила о лезионим уговорима неће применити²⁷, као и преклузивни рок од годину дана у ком може да се захтева поништај лезионог уговора.²⁸

Закон као један од разлога за рушљивост правног посла помиње и постојање неке од мана воље приликом његовог закључења. Мане воље представљају недостатке изјављене воље услед којих правни посао не производи жељено дејство²⁹ – било да воља није изјављена слободно и одговорно, било да је била заснована на погрешној представи о некој правно релевантној околности. Воља је „мањкава” уколико је изјављена услед претње, принуде, битне заблуде или преваре.³⁰

Претња постоји уколико једна страна у правном послу или треће лице другој страни стави у изглед неко зло, на тај начин изазивајући код

²⁵ О томе постоји претежна сагласност у домаћој правној теорији, премда има и мишљења по којим су овакви уговори заправо апсолутно ништави, док се фиктивни и симуловани правни послови сврставају у категорију рушљивих. Д. Попов, *Грађанско право. Општи део*, Београд, 2005, 283.

²⁶ Закон користи формулацију „очигледна несразмера”, чиме је усвојен тзв. субјективни појам прекомерног оштећења. Са друге стране, у нашем предатном праву било је прихваћено чисто објективно схватање по коме се, као и у посткласичном римском праву, захтевало оштећење преко половине како би се на закључени уговор применила правила о лезионим уговорима.

²⁷ Изричито је прописано да се правила о прекомерном оштећењу не могу применити код уговора на срећу, јавне продаје, нити кад је неко платио вишу цену за ствар која за њега има афекциону вредност. Закон о облигационим односима, чл. 139. Поред тога, предвиђена је и могућност конвалидације лезионог уговора, о чему ће бити речи касније.

²⁸ Занимљиво је да нека права, међу којима су и италијанско, немачко и швајцарско, не познају институт прекомерног оштећења већ лезионе уговоре сматрају за једну од врста зеленашких уговора. Са оваквим ставом који је присутан у странијој теорији не слаже се аутор И. Симоновић, из следећих разлога: „Узрок који је довео до несразмере чинидаба је озбиљнији код зеленашког уговора и, са становишта јавног права, неморалан (искоришћавање неповољног положаја сауговарача ради стицања несразмерне користи), па такав уговор не може да произведе никакво правно дејство. У уговору са прекомерним оштећењем, еквивалентност је нарушена због незнања оштећеног за праву вредност чинидаба чега, најчешће, друга страна није ни свесна, па се не може говорити о намерном стицању предности уговарањем повољнијих услова за себе, као код зеленашког уговора.” И. Симоновић, *Респицијуција у грађанском праву – домашај примене*, Ниш, 2012, 124.

²⁹ Д. Попов, *Рушљивосић правног посла услед заблуде*, Зборник радова, Нови Сад, 2006, vol. 40, no. 3, 232.

³⁰ Занимљиво је да превара подразумева квалификовани облик заблуде, а наш Закон о облигационим односима принуду посматра као један облик претње. Самим тим би се мане воље, *mutatis mutandis*, могле свести на недостатке воље услед заблуде или услед претње.

друге стране оправдан страх, због кога друга страна закључује правни посао. У питању је свесна несагласност између унутрашње и изјављене воље³¹. Ивана Симоновић претњу карактерише као „најозбиљнији недопуштени утицај на слободу воље стране у правном послу“³².

Међутим, Закон о облигационим односима је изричит – како би једна страна могла да захтева поништај правног посла³³, нужно је да је претња била противправна³⁴, да је изазвала оправдани страх код друге стране³⁵ и да је одлучујуће утицала на формирање воље за закључење правног посла. Претње могу бити и моралне природе – на пример, уколико једна уговорна страна запрети да ће осрамотити другу откривањем неке њене тајне уколико ова не пристане да закључи уговор.³⁶

Занимљиво је питање каква је судбина правног посла када је једна уговорна страна закључила уговор због претње, али је извршило треће лице. У

³¹ Д. Попов, *Грађанско право. Општи део*, Београд, 2005, 296.

³² И. Симоновић, *Респицијуција у грађанском праву – домаћа примена*, Ниш, 2012, 124.

³³ Закон о облигационим односима, чл. 60. ст. 1.

³⁴ Противправна претња је она која је супротна позитивноправним правилима или моралу. Међутим, уколико постоји претња употребом дозвољеног правног средства и то у складу са циљем због ког је исто и установљено, таква претња се неће сматрати противправном – на пример, уколико поверилац прети дужнику да ће прибећи принудном извршењу потраживања ако му овај не пружи потребно обезбеђење у виду залогe или јемства. Такође, странка која изнесе свој став о последици одређеног поступка друге уговорне стране, не чини претњу која утиче на важност правног посла. Такав став подржала је и судска пракса – према пресуди Врховног суда Србије посл. број Рев. 4313/97 од 01.10.1997. године не сматра се претњом то што је тужени потписао анекс уговора и исти доставио тужиоцу заједно са писмом у ком је нагласио да ће сматрати да је уговор раскинут уколико тужилац не потпише анекс. У образложењу ове пресуде, између осталог, стоји следеће: „Претња је стављање у изглед неког зла. Овде тога нема. У писму се само износи шта ће тужени сматрати ако тужилац не потпише анекс уговора. Тужени је странка у уговору, равноправна са тужиоцем. Његова воља у закљученом уговору није ни јача ни слабија од воље тужиоца. Иза те воље не стоји ауторитет власти. Зато се његово схватање о значају неприхватања анекса не може узети као претња, поготово не као недопуштена претња. У писму се у ствари само најављује настанак евентуалног спора, а пошто његово решавање не зависи од воље туженог, његово писмо, по разумној оцени, није могло бити схваћено као стављање у изглед тужиоцу неког зла.”

³⁵ Чл. 60. ст. 2. Закона о облигационим односима прецизира да се страх сматра оправданим ако се из околности види да је озбиљном опасношћу угрожен живот, тело и друго значајно добро уговорне стране или трећег лица. Према томе, наш закон прихвата објективно-субјективно становиште о оправданости страха. Слично решење је прихваћено и у швајцарском праву, које прихвата објективизирани субјективни критеријум (да ли се странка морала осећати угроженом), док француско и немачко право прихвата субјективни критеријум. У римском праву се критеријум мењао – док је дуго времена важило да се претња узима у обзир само ако би застрашила и веома постојаног човека (јер „претор не штити страшљивце”), касније је тај критеријум спуштен, тако да се узимао за релевантан утицај претње на просечног човека.

³⁶ О. Станковић и В. Водинелић, *Увод у грађанско право*, Београд, 1995, 182.

немачком праву у таквом случају одлучујући значај има савесност лица са којим је спорни правни посао закључен – наиме, правни посао ће бити рушљив само ако је то лице знало или је морало знати за претњу. Швајцарско право предвиђа да страна коју је треће лице принудило претњом да закључи одређени правни посао може да из тог разлога тражи поништај истог, али је дужна да накнади штету другој страни, ако је била савесна.

У нашем и италијанском праву прихваћено је другачије решење – наиме, претња се увек сматра разлогом за поништај правног посла, без обзира на то да ли је друга страна у правном послу за њу знала. Поред тога, Закон о облигационим односима прихвата правило из швајцарског права о накнади штете савесној страни, при чему крајњи терет пада на треће лице које је претњу и извршило.

Принуда представља употребу физичке силе како би се у тренутку закључења правног посла једна страна принудила на одређени вид понашања. Аутори Станковић и Водинелић, међутим, оправдано истичу да је разлика између рушљивог и ништавог правног посла у случају употребе физичке силе приликом његовог закључења врло танка: „О принуди као о разлогу за рушљивост посла, међутим, може бити говора само ако се њоме не искључује у потпуности избор жртве између подношења патње и закључења уговора као мањег зла. У противном, ако принуда у потпуности искључује вољу жртве (тако да је њена изјава у ствари дело насилника), у питању је принудно закључен правни посао који је ништав и не производи никакво правно дејство.”³⁷

Превара постоји ако једна страна изазове заблуду код друге стране или је одржава у заблуди са намером да је тиме наведе на закључење уговора.³⁸ Другим речима, превара је „заблуда квалификована понашањем друге стране (саговорника лица у заблуди).”³⁹ Закон о облигационим односима изричито прописује да није нужно да заблуда буде битна како би се такав правни посао могао поништити.⁴⁰

Уколико је, пак, превару починило неко треће лице, последице су различите у зависности од природе правног посла који је закључен – наиме, док су добротини правни послови у том случају увек ништави, теретни правни посао ће бити рушљив само уколико је друга страна знала или морала знати за превару.⁴¹ У супротном, преварена страна може тражити накнаду штете од трећег лица које га је у заблуду довело или у истој одр-

³⁷ О. Станковић и В. Водинелић, *Увод у грађанско право*, Београд, 1995, 179.

³⁸ Закон о облигационим односима, чл. 65. ст. 1.

³⁹ О. Станковић и В. Водинелић, *Увод у грађанско право*, Београд, 1995, 178.

⁴⁰ Ипак, преваром се не може сматрати ако неко хвали или рекламира свој производ на начин који просечан потрошач не схвата озбиљно (тзв. дозвољена превара – *dolus bonus*).

⁴¹ Д. Попов, *Грађанско право. Општи део*, Београд, 2005, 294.

жало ради закључења правног посла у питању, али сам правни посао ће бити пуноважан.

Како је оваквим правним пословима повређен приватни, а не јавни интерес, суд на разлоге рушљивости не пази по службеној дужности. Стога, лица која имају правни интерес да се рушљив правни посао поништи⁴² морају се обратити суду и то у законом одређеним, преклузивним роковима.⁴³ Док је рок за подношење тужбе у току, за другу страну у правном послу, без обзира на то да ли је била савесна или не, постоји правна неизвесност. Како би се она отклонила, лице које та правна неизвесност погађа може да тражи од стране у правном послу у чијем је интересу рушљивост установљена да се у року не краћем од 30 дана изјасни да ли остаје при закљученом правном послу. Уколико се позвана страна у том року не изјасни или ако изјави да не остаје при закљученом правном послу, сматраће се да је уговор поништен.⁴⁴

Уколико страна у правном послу у чијем је интересу рушљивост установљена у законом прописаним преклузивним роковима не поднесе тужбу за поништај рушљивог правног посла, доћи ће до тзв. прећутне конвалидације правног посла. Уколико се пак она одрекне права да захтева поништење таквог правног посла, изричито изјави да жели да он остане на снази или предузме акте из којих је намера за конвалидацијом рушљивог правног посла неспорна, наступиће тзв. изричита (непосредна) конвалидација истог.

Правно дејство конвалидације је у оба случаја исто: рушљив правни посао, који је до тада важио само условно (био је тзв. храмајући правни посао – *negotium claudicans*), моментом конвалидације постаје пуноважан *ab initio* и на разлоге рушљивости који су обухваћени конвалидацијом се

⁴² Поред страна у правном послу, тужбу за поништење рушљивог правног посла могу поднети, *inter alia*, универзални наследник стране у правном послу код које је постојала мана воље, законски заступник ограничено пословно способног лица, ограничено пословно способно лице за поништење правних послова које је закључило без сагласности свог законског заступника, али у преклузивном року од три месеца након што је стекло потпуну пословну способност. Уколико је био преварен у погледу узраста ограничено пословно способног лица, или постојања сагласности његовог законског заступника, поништај тако закљученог правног посла може захтевати и сауговорач ограничено пословно способног лица. Д. Попов, *Грађанско право. Општи део*, Београд, 2005, 316.

⁴³ Ти рокови износе годину дана од дана сазнања за разлоге рушљивости (субјективни рок), односно три године од дана закључења правног посла. Ови рокови су исти за већину рушљивих правних послова, премда Закон о облигационим односима прописује и неке изузетке – лице које је као ограничено пословно способно лице закључило одређени правни посао без сагласности свог законског заступника, може у року три месеца од стицања потпуне пословне способности поднети тужбу суду са захтевом да такав правни посао поништи. Са друге стране, лезиони правни послови могу да се пониште у року од годину дана од дана кад су закључени.

⁴⁴ Закон о облигационим односима, чл. 112.

више не може позивати као на разлог за поништај конкретног правног посла. Другим речима, правни посао са недостатком који угрожава неки приватни интерес се претвара у пуноважан правни посао, а уз сагласност лица чији је интерес био повређен.⁴⁵

Још један пример могуће конвалидације рушљивих правних послова налазимо код лезионих уговора. Наиме, у складу са чл. 139. ст. 4. Закона о облигационим односима, такав уговор ће остати на снази уколико друга страна понуди допуну до праве вредности. Став је у нашој судској пракси да то она може учинити у свако доба, па чак и док траје поступак принудног извршења.

Уколико пак страна која за то има правни интерес поднесе тужбу за поништај рушљивог правног посла, судска одлука ће имати конститутивно дејство – правни посао који је био условно важећи сматра се да је био неважећи од почетка, као да није ни био закључен.⁴⁶ У нашем праву предвиђена је и могућност да се пониште само поједине одредбе рушљивих правних послова, тачније оне које садрже недостатак којим се вређа појединачни интерес, а да правни посао остане на снази. То је могуће само под условом да одредбе које се поништавају нису услови пуноважности правног посла.

Кад до поништаја рушљивог правног посла дође одлуком суда, правне последице су исте као и код ништавих правних послова – реституција и накнада штете настале због ништавости правног посла. У нашој правној теорији је то објашњено на следећи начин: „Разлике између ништавих и рушљивих уговора⁴⁷ значајне су само до правноснажности пресуде о утврђењу ништавости, тј. поништењу уговора. Након тога, настају правне последице исте за све неважеће уговоре, независно од разлога неважности, јер он више није битан.”⁴⁸

⁴⁵ Међутим, како би наступила било изричито било прећутна конвалидација била дозвољена, неопходно је да претходно буду испуњени одређени предуслови: да је страна у правном послу у чијем интересу је рушљивост дозвољена свесна рушљивости правног посла, као и последица његовог накнадног оснажења; да је пословно способна и да је изјава воље којом оснажује мањкав правни посао слободно дата са намером да такав правни посао производи дејство. Поред тога, услов дозвољености конвалидације јесте и да се њоме не угрожавају права трећих савесних лица. Д. Попов, *Грађанско право. Ојшћи део*, Београд, 2005, 320.

⁴⁶ Међутим, стране у правном послу који је поништен због рушљивости могу постићи договор по коме правни посао неће производити дејства само убудуће (*ex tunc*). И. Симоновић, *Ресћићуција у грађанском праву – домашај примене*, Ниш, 2012, 126.

⁴⁷ Правна теорија се често фокусира на уговоре као најзаступљенији вид правних послова. С обзиром на то да је „правни посао” шири од појма „уговор” у овом раду је чешће коришћен тај термин, премда се рушљивост правних послова по преовлађујућем схватању у правној теорији односи на уговоре као двостране правне послове.

⁴⁸ И. Симоновић, *Ресћићуција у грађанском праву – домашај примене*, Ниш, 2012, 126.

Пошто је суштина реституције у успостављању пређашњег стања у имовини заинтересованих лица, или стања које је економски најприближније пређашњем⁴⁹, Закон о облигационим односима фаворизује враћање оног што је испуњено на основу поништеног рушљивог правног посла, а давање накнаде у новцу предвиђа само у случају да натурална реституција није могућа или ако се истој противи природа оног што је испуњено.⁵⁰

Посебна правила важе за реституцију у случају када је поништен правни посао који је закључило ограничено пословно способно лице без сагласности свог законског старатеља.⁵¹

Изузетно је значајно да се тужбом за поништење рушљивог правног посла захтева и повраћај испуњеног, јер суд по службеној дужности не расправља нити доноси одлуку о повраћају у пређашње стање. Захтев за повраћај у пређашње стање се може остварити и у посебном поступку, након доношења пресуде о поништају правној посла. Тада ће предметна пресуда бити доказ о основаности тужиоачевог реститутивног захтева.⁵²

Закон о облигационим односима у случају рушљивости примењује принцип субјективне одговорности. Право на накнаду штете има савесна страна. Закон о облигационим односима прописује да је уговарач на чијој је страни узрок рушљивости одговоран за штету коју трпи због поништења уговора, ако овај није знао нити је могао знати за постојање узрока рушљивости уговора.⁵³ Према томе, дужник накнаде штете може бити како страна која је другу навела на закључење правног посла преваром, претњом или принудом, тако и страна која је без своје кривице доведена у стање битне заблуде под условом да је друга страна у правном послу била савесна.

Чланом 116. Закона о облигационим односима прописано је да ће дужник накнаде штете настале поништењем уговора бити и ограничено пословно способно лице које је лукавством уверило другу страну у том правном послу да је пословно способно.⁵⁴ Поред начела реституције и накнаде штете, правна последица неважећих правних послова је увек и заштита права савесних трећих лица.⁵⁵

⁴⁹ Ibidem, 107.

⁵⁰ Закон о облигационим односима, чл. 113.

⁵¹ Наиме, према чл. 114. Закона о облигационим односима, у том случају друга страна у правном послу може захтевати враћање само оног дела испуњења који се налази у имовини ограничено пословно способног лица, или је употребљен у његову корист, као и оног што је намерно уништено или отуђено.

⁵² И. Симоновић, *Реституција у грађанском праву – домашај примене*, Ниш, 2012, 110.

⁵³ Закон о облигационим односима, чл. 115.

⁵⁴ И. Симоновић, *Реституција у грађанском праву – домашај примене*, Ниш, 2012, 126.

⁵⁵ Ibidem.

ЗАБЛУДА И ПРАВНЕ ПОСЛЕДИЦЕ ЗАБЛУДЕ

Заблуда представља погрешно схватање о стварности⁵⁶. Суштину заблуде, када је материја правних послова у питању, Борис Визнер објашњава на следећи начин: „Код заблуде се ради о неподударању психичких представа уговорне стране о некој чињеници, о неком фактичком стварном стању, јер је њена предоцба о тој чињеници неисправна у односу на стварно постојеће стање, због чега она несвесно изјављује нешто друго од онога што је стварно намеравала изјавити.”⁵⁷ Стога је један део аутора заступао становиште по коме код заблуде постоји несвестан несклад између воље и њене изјаве.⁵⁸

Овакву дефиницију критикује Слободан Перовић, који сматра да овде нема несклада између интерне воље и оне која је изјављена, те да лице које је у заблуди заправо изјављује и верно преноси своју унутрашњу вољу која је формирана на нетачној представи стварног стања.⁵⁹ Стога он заблуду у уговорном праву дефинише као нетачну представу о правним чињеницама релевантним за пуноважност уговора.⁶⁰ Она може бити изазвана различитим чиниоцима у које *inter alia* спадају образованост уговорне стране, степен њеног познавања одређене струке, ствари или процеса, али и постојање одређених навика, схватања у промету или тренутне жеље или потребе за неком ствари или радњом.

Питање које је у иностраној литератури изазвало доста полемике односи се на то да ли може постојати институт заблуде код једностраних правних послова, односно оних код којих је за наступање правних дејстава довољна изјава воље само једне стране. У овом погледу наилазимо на врло различита схватања – поједини аутори су доводили у питање сам појам једностраног правног посла. Други су пак сматрали да је код таквих правних послова институт заблуде непотребан јер се његова функција остварује другим средствима, а било је и оних који су позивали на то да се заблуда код једностраних правних послова посебно регулише.⁶¹

⁵⁶ Према мишљењу аутора Д. Хибер, под овај појам би се могло подвести и одсуство било какве представе о стварности. Д. Хибер, *Појам бићне заблуде при закључењу уговора*, Београд, 1991, 10.

⁵⁷ Б. Визнер, *Правно релевантно значење заблуде о моштиву*, Гласник адвокатске коморе Војводине, часопис за правну теорију и праксу, Нови Сад, 1977, vol. 26, no. 1, 14.

⁵⁸ Б. Визнер, *Коментар Закона о обвезним (облигационим) односима*, Загреб, 1978, 279.

⁵⁹ С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 287.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ Д. Хибер, *Појам бићне заблуде при закључењу уговора*, Београд, 1991, 36.

За ово последње решење се залаже и Драгор Хибер: „Потребе правног саобраћаја изискују да објективно право веже за изјаву воље једног лица настанак права и обавеза. Таква изјава воље може бити погођена заблудом и нема посебних специфичних разлога да та заблуда не буде узета у обзир, мада логика једностраног обавезивања нуди и друга средства за отклањање њених последица.”⁶² Међутим, Закон о облигационим односима заблуду регулише у оквиру правила о уговорима, дакле двостраним правним пословима, из чега се на посредан начин може извести закључак о ставу који је наш законодавац заузео о том питању.

Постоје различите врсте заблуда, у зависности од критеријума поделе. Ми ћемо се ограничити на најважније, традиционалне поделе. Тако, у зависности од чињенице на коју се заблуда односи, разликујемо заблуду о природи правног посла (*error in negotio*), заблуду о личности (*error in personae*), заблуду о предмету правног посла (*error in corpore*), заблуду о својствима или супстанцији предмета (*error in substantia*), заблуду о мотиву (*error in motivo*), заблуду о каузи или циљу правног посла (*causa finalis*) и заблуду због погрешног преношења воље (*falsa demonstratio*).⁶³

Заблуда о природи правног посла постоји уколико једна страна верује да је закључила један правни посао, а заправо је закључен неки други правни посао.⁶⁴ У нашој правној теорији има мишљења по којима је појам заблуде о природи правног посла садржан у појму заблуде о предмету уговора, схваћеног у ширем смислу као погрешан идентитет главне чинидбе.⁶⁵ Према ауторима који заступају овакво становиште, заблуда о природи правног посла је самостална врста заблуде само када се односи на питање наплативости, теретности или бестеретности правног посла.⁶⁶

Заблуда о личности постоји када једна страна има погрешну представу о идентитету друге⁶⁷, или о личним својствима тог лица.⁶⁸

⁶² Д. Хибер, *Појам бићине заблуде при закључењу уговора*, Београд, 1991, 52.

⁶³ Д. Попов, *Грађанско право. Општи део*, Београд, 2005, 285.

⁶⁴ На пример, оваква заблуда постоји уколико је једна страна уместо уговора о линзингу који је мислила да закључује заправо закључила уговор о купопродаји са оборчним плаћањем цене, јер је приступајући формуларном уговору погрешно разумела његове одредбе. Д. Хибер, *Појам бићине заблуде при закључењу уговора*, Београд, 1991, 305.

⁶⁵ Б. Визнер, *Коментар Закона о обвезним (облигационим) односима*, Загреб, 1978, 285.

⁶⁶ *Ibidem*, 286.

⁶⁷ На пример, уколико је једно лице закључило уговор са архитектом А, а заправо је закључило уговор са архитектом Б; С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 288.

⁶⁸ Д. Попов, *Рушљивост правног посла услед заблуде*, Зборник радова, Нови Сад, 2006, vol. 40, no. 3, 235.

Заблуда о предмету правног посла се односи на погрешан идентитет објекта поводом кога се уговор закључује.⁶⁹ Како објекат (предмет) закључивања уговора не мора бити телесна ствар, неки аутори истичу да је прецизнија дефиниција по којој се код ове врсте заблуде заправо ради о „погрешном идентитету предмета, садржаја уговорне обавезе или главне чинидбе”⁷⁰.

Заблуда о својствима или супстанцији предмета постоји уколико је једна уговорна страна погрешно сматрала да предмет који је објект правног посла има одређене нарочите особине⁷¹ или је сачињен од одређеног материјала⁷². Иако поједини правни теоретичари заступају став по коме нема потребе за посебним разликовањем заблуде о предмету уговора и заблуде о његовим својствима или супстанцији,⁷³ већина аутора сматра да се између ове две врсте заблуда не може ставити знак једнакости.

Заблуда о мотиву постоји када приликом склапања уговора изјављена воља уговорне стране одговара њеној правој вољи, али је она заснована на погрешном мотиву, побуди, због које се она и одлучила на склапање уговора.⁷⁴ Она постоји уколико једна уговорна страна стекне погрешно убеђење о некој правној чињеници, која је побуди и определи да закључи одређени уговор.⁷⁵

Појам заблуде о каузи је веома споран у правној теорији. У вези са тим постоје четири схватања, односно четири теорије: теорија конкуренције, теорија асимилације, теорија елиминције и интерпретације. Према првој, заблуда о каузи јесте посебна врста заблуде и постоји уколико у закљученом правном послу долази до контрапрестације, али се она разликује од жељене. Према другој, теорији асимилације, свака битна заблуда представља случај одсуства или привидности каузе, тако да се заблуда о

⁶⁹ Оваква заблуда ће постојати, на пример, уколико купац мисли да је купио једну, а продавац да је продао другу ствар Д. Попов, *Грађанско право. Општи део*, Београд, 2005, 285.

⁷⁰ Б. Визнер, *Коментар Закона о обвезним (облигационим) односима*, Загреб, 1978, 283.

⁷¹ Због тога се у литератури још налази на назив „заблуда о квалитету”. Д. Хибер, *Појам бићне заблуде при закључењу уговора*, Београд, 1991, 314.

⁷² На пример, уколико купац верује да је купио огрлицу од белог злата, а огрлица је заправо сребрна ради се о заблуди о материјалу од ког је одређена ствар сачињена. Када, међутим, купимо слику у уверењу да је у питању антиквитет велике уметничке вредности, а заправо је у питању слика која је скорашња репродукција оригинала, ради се о заблуди о особинама, својствима предмета правног посла.

⁷³ Д. Хибер, *Појам бићне заблуде при закључењу уговора*, Београд, 1991, 314.

⁷⁴ Заблуда о мотиву постоји, на пример, уколико за своју кћер купимо намештај у уверењу да ће се за месец дана удати, али она заправо нема намеру да то учини. Б. Визнер, *Правно релевантно значење заблуде о мотиву*, Гласник адвокатске коморе Војводине, часопис за правну теорију и праксу, Нови Сад, 1977, vol. 26, no. 1, 16.

⁷⁵ С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 289.

каузи не може сматрати једном од врста битне заблуде. Према теорији елиминације, нема места конституисању појма заблуде о каузи јер теорија заблуде и теорија каузе имају потпуно одвојено поље примене. Теорија интерпретације сматра да је кауза кључ, принцип којим се треба водити приликом утврђивања да ли је конкретан случај заблуде битан или не.⁷⁶

Према дефиницији која је прихваћена у нашој правној теорији, заблуда о каузи или циљу правног посла постоји када се погрешна представа односи на циљ (сврху) који страна у правном послу жели да постигне његовим закључењем.⁷⁷ У складу са различитим схватањима појма каузе у правној теорији, постоје и мишљења по којим је заблуда о каузи заправо заблуда о одлучном мотиву, побуди због које се правни посао закључује, те да није нужно раздвајање ове две врсте заблуде.

Заблуда због погрешног преношења воље постоји уколико је једна страна у правном послу изјавила вољу, али је треће лице ту вољу другој страни погрешно пренело.⁷⁸ Занимљиво је напоменути да неки аутори овој класичној подели додају и заблуду о рачунском податку, која настаје када се приликом писмене редакције уговора у писању или преписивању погрешно пренесе нека цифра⁷⁹ или реч. По нашем схватању, а и схватању које преовлађује у правној теорији, заблуда о рачунском податку је подврста заблуде због погрешног преношења воље и није је потребно издвајати као посебну врсту заблуде, нити за то суштински има основа.

Поред ове, класичне поделе, поменућемо и поделу на правну заблуду (*error iuris*)⁸⁰ и стварну заблуду (*error facti*)⁸¹, у зависности од тога да ли се погрешна представа односи на непознавање правних прописа или на неко фактичко стање.⁸²

⁷⁶ Д. Хибер, *Појам бићине заблуде при закључењу уговора*, Београд, 1991, 322–325.

⁷⁷ Овакав вид заблуде ће, на пример, постојати уколико једно лице закључи уговор о осигурању одређене ствари не знајући да је исту његов претходник већ осигурао код истог осигуравача. С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 289.

⁷⁸ На пример, уколико понуђени телеграмом обавести понудиоца „са понудом сам сагласан” а понудилац услед грешке коју је службеник у пошти начинио приликом одашиљања телеграма, добије телеграм у ком стоји „са понудом нисам сагласан”. С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 289.

⁷⁹ Таква заблуда би, примера ради, постојала у случају када се грешком унесе да је предмет купопродајног уговора 1.000 килограма жита, уместо 100 килограма колико би требало да пише. С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 289.

⁸⁰ Слободан Перовић истиче да је боље решење назив „заблуда о праву” јер су све заблуде, па и оне које се односе на фактичке околности правне, у смислу да могу производити правна дејства. С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 289.

⁸¹ У складу са претходно наведеним терминолошким дистинкцијама, један део аутора користи термине „заблуда о праву” и „заблуда о чињеницама”. Д. Хибер, *Појам бићине заблуде при закључењу уговора*, Београд, 1991, 395.

⁸² Рецимо да је једно лице закључило уговор са другим које има 17 година. Заблуда о праву би постојала уколико је сауговорач знао да то лице има 17 година, али је мислио да

Међутим, било би погрешно закључити да је свака од описаних заблуда правно релевантна.⁸³ Наш цењени стручњак Слободан Перовић каже: „Познато је да разне врсте заблуде не могу имати исти утицај на пуноважност уговора. Једне су по природи такве да дубоко засецају у егзистенцију уговора, друге су узроци рушљивости уговора, а присуство трећих може бити правно ирелевантно.”⁸⁴

Професор Перовић је очигледно био под снажним утицајем француске правне теорије, која је све врсте заблуда поделила на три категорије: заблуде које спречавају настанак правног посла и повлаче апсолутну ништавост (пример за такву заблуду би била заблуда о предмету правног посла), заблуде које представљају мане воље и чине правни посао рушљивим (такве су заблуде о лицу у случајевима кад су закључени уговори (*intuitu personae*) и такозване небитне заблуде, које немају утицаја на пуноважност уговора (на пример заблуда о небитним својствима ствари).⁸⁵

Самим тим, у складу са начелима сигурности и ефикасности правног промета, не сматра се свака заблуда о неком од елемената правног посла маном воље, односно разлогом за поништај правног посла, већ само такозвана „битна заблуда”. Међутим, остаје питање који критеријум треба узети као одлучујући за разликовање заблуде која је битна и има утицаја на пуноважност уговора, од оне која то није.

Представници субјективне теорије, попут Савињија, сматрали су да би ово разликовање требало извршити на основу чисто субјективног критеријума – да ли је заблуда одлучујуће утицала на вољну одлуку оног ко је био у заблуди да закључи уговор, или би он исти закључио и да је знао за право стање ствари? У првом случају ради се о битној заблуди, док је небитна она која није имала никакав или је имала незнатан утицај на вољну одлуку лица у заблуди. Са друге стране, у неким законодавствима попут немачког, прихваћен је објективни критеријум – наиме, битна заблуда по-

се пословна способност стиче са 17 година. Заблуда о чињеницама би постојала уколико то лице зна да се пословна способност по нашем позитивном законодавству стиче са 18 година, али је мислио да лице са којим склапа уговор има 18, а не 17 година. С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 289.

⁸³ Занимљиво је напоменути да се у првој фази развоја римског права сматрало да ниједна заблуда не утиче на пуноважност уговора. Касније, крајем периода Републике, заблуда је прихваћена као узрок апсолутне ништавости уговора, али само у одређеним случајевима – уколико је у питању била заблуда о природи правног посла, о лицу али само код уговора *intuitu personae*, о предмету уговора и супстанци ствари. С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 288.

⁸⁴ С. Перовић, *Неважећи уговори према Закону о облигационим односима*, Привреда и право, Загреб, 1978, бр. 10/1978, 41.

⁸⁵ Д. Попов, *Рушљивост правног посла услед заблуде*, Зборник радова, Нови Сад, 2006, vol. 40, no. 3, 237.

стоји уколико изјавилац на основу разумног расуђивања не би дао такву изјаву воље да је знао за право стање ствари.⁸⁶

У нашој правној теорији, Визнер је истицао да је битна заблуда она која се односи на битне састојке, односно битне околности које чине садржај намераваног правног посла и одлучне су за његов ваљани настанак и постојање. Насупрот томе, небитна заблуда се односи на небитне састојке и споредне околности које не утичу пресудно на то да ли ће правни посао настати и постојати, нити чине садржај истога.⁸⁷ Другим речима, битна заблуда постоји уколико уговорна страна има погрешну представу о правним чињеницама које су релевантне за пуноважност правног посла.⁸⁸

У погледу начина регулисања овог питања редактори европских грађанских кодификација су се определили за различит приступ, у складу са схватањима која преовлађују у правној теорији дотичне државе. Стога, на пример, у Немачком⁸⁹ и Аустријском грађанском законуку нису набројане поједине врсте заблуда које се сматрају битним, већ је појам битне заблуде одређен на општи начин, уз прописивање додатних услова који морају бити испуњени како би се могао захтевати поништај конкретног правног посла.⁹⁰ Слично су поступили и редактори Пољског грађанског законика.⁹¹

Редактори Италијанског грађанског законика су се одлучили за радикално другачији приступ – уместо постављања општих критеријума за постојање заблуде која представља ману воље, чиме се оставља суду да процени на основу околности сваког појединачног случаја да ли су ти општи услови за постојање битне заблуде испуњени, у овом законуку је

⁸⁶ Ibidem.

⁸⁷ Б. Визнер, *Коментар Закона о обвезним (облигационим) односима*, Загреб, 1978, 280.

⁸⁸ Д. Попов, *Рушљивост правног посла услед заблуде*, Зборник радова, Нови Сад, 2006, vol. 40, no. 3, 233.

⁸⁹ У складу са већ описаним схватањем које је доминантно у немачкој правној теорији, Немачки грађански законик предвиђа да лице које је приликом изјаве воље било у заблуди о њеној садржини или уопште није хтело да учини изјаву такве садржине, може своју изјаву оспорити под условом да пружи доказе да такву изјаву не би дало при стварном познавању ствари и у разумној оцени случаја. Овај Законик такође прописује да ће се као заблуда о садржини изјаве воље узети и заблуда о таквим својствима лица или ствари која се у промету сматрају за битне. С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 292.

⁹⁰ У Аустријском грађанском законуку је децидно наведено да је само битна заблуда разлог за поништај правног посла, и то под условом да је исту друга страна проузроковала или јој је према околностима она морала упасти у очи. Евидентно је да овај законик не прави разлику између заблуде и преваре. С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 292.

⁹¹ Занимљиво решење, које представља мешавину француског субјективистичког и немачког објективистичког схватања битне заблуде, предвиђа Пољски грађански законик. Наиме у овој грађанској кодификацији је општом одредбом одређено да на пуноважност правног посла утиче само она заблуда која оправдава уверење да давалац изјаве не би дао изјаву те садржине да је знао за заблуду и да је ствар разумно ценио. С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 292.

начињен покушај да се исцрпним и прецизним казуистичким набрајањем обухвате сви случајеви битне заблуде.

Швајцарски грађански законик наводи најтипичније врсте заблуда које се могу сматрати битним, али и општу формулу која омогућује да се, у зависности од конкретног случаја, и други видови заблуда подведу под појам битних. Такво, компромисно решење је прихваћено и у нашем праву – Закон о облигационим односима у одељку о манама воље прописује да је заблуда битна ако се односи на битна својства предмета, или на лице са којим се закључује уговор ако се исти закључује с обзиром на то лице, као и на околности које се по обичајима у промету или по намери странака сматрају одлучним, а страна која је у заблуди не би иначе закључила уговор такве садржине.⁹² Такође, чл. 62. Закона о облигационим односима прописано је да ће се код уговора без накнаде битном заблудом сматрати и заблуда о побуди која је била одлучна за преузимање обавезе.

Законодавац је изричито предвидео да се заблуда о својствима предмета, као и заблуда о личности код *intuitu personae* уговора увек сматрају битним, док је за остале облике заблуде који утичу на пуноважност уговора потребно да се кумулативно испуне како објективни, тако и субјективни услов.⁹³ Шта се под тиме подразумева на врло сликовит начин описује Ђорђе Калабић: „Свака изјава воље има објективну садржину. Ако се та објективна садржина не слаже са оним што је изјавилац воље желео (објективни услов битне заблуде) и исту не би изјавио да је знао оно што није знао тј. да се у таквом случају не би закључивао правни однос (субјективни услов битне заблуде), онда је изјавилац воље у битној заблуди.”⁹⁴

Заблуда о својствима предмета подразумева да је једна страна имала погрешну представу о особинама ствари поводом које је уговор закључен.⁹⁵ Треба нагласити да је на основу формулације у Закону о облигационим односима нејасно да ли се заблуда односи на предмет правног посла, или на објект истог. Применом логичког тумачења, али и упоредноправног метода, долазимо до закључка да је у питању ово друго. У вези са тим шта се сматра под битним својствима објекта правног посла, постоје субјективна и објективна схватања. Објективна схватања потичу још из римског права и заснивају се, како им и само име каже, на примени објективног критеријума приликом одређивања појма заблуде о битним

⁹² Закон о облигационим односима, чл. 61. ст. 1.

⁹³ Д. Попов, *Рушљивост правног посла услед заблуде*, Зборник радова, Нови Сад, 2006, vol. 40, no. 3, 239.

⁹⁴ Ђ. Калабић, *Ушцијаб заблуде на судбину уговора*, Гласник адвокатске коморе Војводине, часопис за правну теорију и праксу, Нови Сад, 1960, vol. 9, no. 10, 5.

⁹⁵ *Ibidem*.

својствима предмета: од какве се материје ствар која је предмет уговора састоји, какве су физичке или хемијске особине те ствари а од значаја је и њен састав и особине, квалитети који јој дају специфичну природу и по којима се она разликује од других врста ствари.⁹⁶ Субјективна схватања су новијег датума и по њима су битна она својства одређене ствари, било да је у питању сама материја од које је она сачињена или одређени квалитет, која су навела лице да уопште закључи правни посао.

У нашој правној теорији је прихваћен став по коме субјективни критеријум више одговара стварности, јер не само што обухвата погрешну представу о самој материји од које је ствар сачињена, већ такође и својство ствари које се у конкретном случају јавља као битно за одлуку да се правни посао закључи.⁹⁷

Врло је важно начинити разликовање између заблуде о битним својствима предмета уговора и одговорности за материјалне и правне недостатке ствари („скривене мане”), која је такође предвиђена Законом о облигационим односима.⁹⁸

Како се и једна и друга група правила односи на материјална својства ствари која је предмет уговора, извесни аутори заступају став по коме оне имају исти циљ и основ, да их веже иста идеја и да би их због тога требало приближити и избрисати разлику која се међу њима поставља у законодавном регулисању.⁹⁹ Међутим, такво решење не би било оправдано, јер између ових правила постоје и значајне разлике, пре свега у погледу циља који се њима постиже – сврха прописивања одговорности за материјалне и правне недостатке ствари јесте одржавање начела еквивалентности узајамних престација код теретних уговора, услед чега овај вид одговорности не постоји код добротних уговора. Насупрот томе, постојећа заблуда о битним својствима предмета правног посла је разлог због кога се може захтевати поништај како теретних, тако и добротних правних послова,¹⁰⁰

⁹⁶ С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 294.

⁹⁷ *Ibidem*, 295.

⁹⁸ Тако, чл. 121. Закона о облигационим односима прописује да код уговора са накнадом сваки уговорач одговара за материјалне недостатке свог испуњења, као и за правне недостатке. Истим чланом прописана је и дужност уговорне стране у уговорима са накнадом да штити другу страну од права и захтева трећих лица којим би њено право било искључено или сужено, те је предвиђена сходна примена одредби овог Закона о одговорности продавца за материјалне и правне недостатке, уколико за одређени случај није прописано нешто друго. Закон о облигационим односима.

⁹⁹ С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 295.

¹⁰⁰ Б. Визнер, *Коментар Закона о обвезним (облигационим) односима*, Загреб, 1978, 284.

јер је циљ прописивања правила о заблуди управо отклањање недостатка воље који се може јавити приликом закључивања правног посла.

Такође, док је у случају постојања заблуде о битним својствима предмета уговора управо нетачна представа о постојању одређеног својства предмета била одлучујући разлог закључивања правног посла, одговорност за материјалне и правне недостатке ствари се не сматра битним пред- условом који је страну у правном послу определио да исти закључи.¹⁰¹

Ту разлике не престају: код одговорности за материјалне и правне недостатке ствари, у принципу се захтева да су они скривени, док то код заблуде о својствима предмета није случај. Различите су и правне последице: док постојање заблуде о својству предмета за последицу може да има само поништај правног посла, последице материјалних и правних недостатака ствари могу бити како раскид уговора, тако и снижење цене сразмерно мањој вредности ствари или отклањање мана исте.¹⁰²

Рокови за подношење тужбе су краћи у случају правних или материјалних недостатака ствари него код заблуде, премда је у извесним случајевима могуће да дође до конкуренције ова два права, па да извесно лице које је пропустило рок за подношење тужбе по основу одговорности за скривене мане поднесе тужбу по основу заблуде о супстанци ствари.¹⁰³

Заблуда о личности постоји уколико је правни посао закључен с обзиром на тачно одређено лице или његова лична својства, о којима је постојала погрешна представа. Оваква заблуда је битна само уколико је закључен уговор *intuitu personae*. Уколико би уговор био закључен без обзира на лична својства друге уговорне стране, заблуда о личности неће имати никакав утицај на његову правну ваљаност.¹⁰⁴ Ова правила важе како за физичка, тако и за правна лица.¹⁰⁵

¹⁰¹ Ibidem, 284.

¹⁰² С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 296.

¹⁰³ Ibidem.

¹⁰⁴ Борис Визнер такође сматра да је заблуда о личности увек битна уколико је у питању склапање особних, личних уговора и уопште правних послова код којих је индивидуалност друге уговорне стране од посебне важности, попут састављања тестаментa или склапања брака. Међутим, овај аутор истиче да, изван наведених случајева, битност заблуде о личности зависи од тога да ли је закључен правни посао без накнаде или са накнадом. Он даље наводи да је код добротиних правних послова заблуда о личности увек битна, док код теретних то може, али не мора бити случај, у зависности од тога да ли је личност саговорача важна и одлучна чињеница (на пример, уколико продавац допушта да се ствар купи на кредит јер познаје купца и верује му да ће рате исплаћивати благовремено) или није (пример за тајав теретни правни посао би била обична продаја ствари у замену за готов новац). Б. Визнер, *Коментар Закона о обвезним (облигационим) односима*, Загреб, 1978, 285.

¹⁰⁵ Ibidem.

Законом је изричито прописано, како смо већ навели, да се битном сматра и заблуда о мотиву односно о побуди закључења истог, али само ако се ради о добротним, бестеретним уговорима. Борис Визнер сматра да је овакво решење „нужно и оправдано због сигурности правног промета”¹⁰⁶, што објашњава на следећи начин: „Заблуда о мотиву није битна код двострано теретних правних послова, односно код уговора са накнадом, јер код њих она не чини њихов садржај и због тога њено евентуално постојање није познато другој уговорној страни, јер мотив, као такав, не спада у садржај правног посла и следом тога и не може утицати на његову ваљаност.”¹⁰⁷ Насупрот томе, код уговора без накнаде, постојећи мотив закључења правног посла је познат другој уговорној страни и чини део његовог садржаја.

Исти аутор наводи и да би евентуална дужност узимања у обзир постојеће побуде друге уговорне стране, односно њеног мотива за конкретно закључење двострано обавезног уговора са накнадом доводила до правне несигурности, јер би се у том случају једна уговорна страна присиљавала да узима у обзир нешто што јој није познато, уз могућност да се правни посао који је са њене стране потпуно правно ваљан ипак обори као непуноважан.¹⁰⁸

Међутим, Закон о облигационим односима предвиђа и изузетак од наведеног правила. Наиме, чл. 53. овог закона у ст. 2. прописује да ће уговор бити без дејства уколико је недопуштена побуда битно утицала на одлуку једног уговарача да закључи уговор уколико је то други сауговарач знао или је морао знати. Појам „недопуштена побуда” подразумева такву побуду која је супротна позитивним принудним прописима или моралу друштва.¹⁰⁹ Санкција коју у овом случају закон предвиђа је апсолутна ништавост, а услови за њену примену су, поред постојања недопуштене побуде, и чињеница да је она „битно утицала на одлуку једног уговарача да закључи уговор”, као и несавесност друге уговорне стране.

Идентична санкција је, у складу са ст. 3. истог члана Закона, прописана и у случају да је недопуштена побуда битно утицала на једну уговорну страну да закључи уговор без накнаде. Међутим, код добротних правних послова савесност друге уговорне стране није релевантна, односно није предуслов примене санкције апсолутне ништавости, што је изрочито наведено и у Закону.¹¹⁰

¹⁰⁶ Б. Визнер, *Правно релевантно значење заблуде о мотиву*, Гласник адвокатске коморе Војводине, часопис за правну теорију и праксу, Нови Сад, 1977, vol. 26, no. 1, 17.

¹⁰⁷ Ibidem.

¹⁰⁸ Б. Визнер, *Коментар Закона о обавезним (облигационим) односима*, Загреб, 1978, 290.

¹⁰⁹ Ibidem.

¹¹⁰ Закон о облигационим односима, чл. 53. ст. 3.

Уколико је побуда била предвиђена као услов ваљаности уговора са накнадом, на такав уговор ће се применити правила која важе за услов. У нашем праву је овакво правило прихваћено по угледу на аустријско право.¹¹¹

Заблуда о осталим елементима правног посла је збирни појам предвиђен Законом о облигационом односима, који је формулисан на тај начин да обухвати и све остале случајеве постојања битне заблуде у погледу неке одлучне околности. Закон ближе одређује да је одлучна околност она која се по обичајима у промету¹¹² или по намери странака сматра пресудном за закључење уговора. Додатна претпоставка за постојање битне заблуде јесте и да страна која је у заблуди не би закључила уговор да је знала за право стање ствари.¹¹³

Стога ћемо анализирати услове под којим се поједине врсте заблуда могу подвести под општу формулу битне заблуде предвиђене чл. 61. Закона о облигационим односима, у складу са схватањима наше правне теорије, али и судске праксе.

Заблуда због нетачног преношења може се сматрати битном, али само ако лице које је изјавило вољу ради закључења уговора која је због непажње трећег лица погрешно пренета другој уговорној страни да је знало за грешку не би закључило уговор такве садржине. На пример, уколико је због грешке коју је радница у пошти начинила приликом куцања у телеграму који је послат другој уговорној страни понуђено на продају тридесет килограма гвожђа уместо грожђа. Прихватам понуде уговор се сматра закљученим, али како лице чија је воља погрешно пренесена не би закључило такав уговор да је знало за садржину своје наводно изјављене воље, може се тражити поништај због битне заблуде. Међутим, уколико би у наведеном примеру понудилац, чија је воља непажњом трећег лица погрешно пренесена, био власник и винограда и гвожђаре, те би закључио такав уговор и да је знао грешку, неће бити реч о битној заблуди.

Важно је нагласити да је, како би правни посао закључен услед ове врсте заблуде био рушљив, неопходно да је битна заблуда настала непажњом, нехатом преносиоца изјаве. У супротном, уколико је до нетачног преношења дошло намерно, ради се о апсолутно ништавом правном по-

¹¹¹ Аустријски грађански законик у чл. 901. прописује да ће се побуда или циљ по-матрати као и какав други услов ваљаности уговора, у случају да су то странке изричито одредиле. У осталим случајевима таква изјашњења немају никаквог утицаја на важност уговора са накнадом. С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 297.

¹¹² Даница Попов истиче да би се уместо термина „обичаји у промету” можда пре могло говорити о „схватањима која су се развила у правном промету”. Д. Попов, *Рушљивост правног посла услед заблуде*, *Зборник радова*, Нови Сад, 2006, vol. 40, no. 3, 239.

¹¹³ С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 296.

слу.¹¹⁴ Такође, уколико је заблуда која је настала нетачним преношењем довела до неспоразума, овлашћено лице није везано преклузивним роковима и може тужбом за утврђење тражити да се констатује да уговор у присуству ове заблуде није ни настао, без обзира на проток времена.¹¹⁵

Закон о облигационим односима у чл. 64. прописује да се заблуда лица преко кога је преносилац изјавио своју вољу сматра исто као и заблуда у властитом изјављивању воље. Другим речима, уколико је одређени правни посао закључен услед заблуде због нетачног преношења, сматра се да је у заблуди страна која је преко преносиоца одаслала своју изјаву воље, те да је она и овлашћена да тражи поништај тако закљученог правног посла.¹¹⁶

У вези са домаћајем правне заблуде у правној теорији постоје различита схватања. Наиме, већина аутора се залаже за примену правила *ignorantia iuris nocet*, чији корени потичу из римског права, у складу са којим правна заблуда није основ за поништај правног посла. Међутим, постоје и правни системи који дозвољавају изузетке: на пример, у аустријској правној теорији је прихваћено схватање по коме се у оправданим, прецизно одређеним случајевима може одступити од доследне примене овог правног начела.¹¹⁷

Решења која су у овом погледу прихваћена у савременом праву се разликују од државе до државе.¹¹⁸ Ипак, већини правних система је заједничка карактеристика да се од страна у правном послу очекује да познају садржину императивних норми¹¹⁹, те се заблуда о садржају таквих норми не сматра разлогом за поништај правног посла.¹²⁰

Наведено правило важи и у нашем праву, а његова примена је поделила правне теоретичаре: док једни сматрају да је такво решење оправдано и у потпуности складу са доследном применом начела правне сигурности,

¹¹⁴ Б. Визнер, *Коментар Закона о обвезним (облигационим) односима*, Загреб, 1978, 287.

¹¹⁵ С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 298

¹¹⁶ Б. Визнер, *Коментар Закона о обвезним (облигационим) односима*, Загреб, 1978, 287.

¹¹⁷ Тако Општи грађански законик из 1811. године прописује да се држалац неке ствари може третирати као савестан и поштен иако је био у правној заблуди у погледу садржаја законских прописа. Б. Визнер, *Коментар Закона о обвезним (облигационим) односима*, Загреб, 1978, 287.

¹¹⁸ Занимљиво је да Мађарски грађански законик прописује да се заблуда о правним питањима узима као узрок ништавости када је битна и уколико је правни стручњак, поступајући у оквиру своје надлежности, у заједничком присуству обе странке дао странкама очигледно погрешно решење у погледу садржине правних прописа. С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 298.

¹¹⁹ Д. Хибер, *Појам битне заблуде при закључењу уговора*, Београд, 1991, 397.

¹²⁰ У случају непознавања императивних правних прописа, иако је извесно да је заблуда битна, она није и „нескривљена”, односно „извињавајућа”, о чему ће касније бити речи.

други истичу да је њиме нарушено начело правичности и сматрају да би при оцени правне релевантности постојања заблуде у погледу садржине императивних прописа требало узети у обзир околности конкретног случаја, попут евентуалне правне стручности како стране у правном послу, тако и лица од кога је примила правни савет.¹²¹

Занимљиво је схватање Бориса Визнера, који сматра да је и заблуда о главном предмету увек битна.¹²² Насупрот томе, Слободан Перовић сматра да заблуда о предмету уговора, као и заблуда о природи и основу уговора доводе до непоразума. У питању су такозване „заблуде-препреке”, које подразумевају непостојање једног *conditio sine qua non* настанка правног посла, услед чега у случају постојања било које од ових заблуда уговор не настаје.¹²³ Тако код заблуде о природи уговора недостаје сагласност воља, јер „уместо да су се воље сусреле, оне су се мимоишле, тако да понуда није прихваћена.”¹²⁴ Са друге стране, у случају постојања нетачне представе о постојању основа уговорне обавезе, уговор неће настати јер је предуслов настанка сваког правног посла управо постојање основа који мора бити допуштен. Иста правила важе и за заблуду о предмету уговора у погледу које мора постојати сагласност како би уговор настао.¹²⁵

Како би била правно релевантна, није довољно да је заблуда битна, већ је нужно да буде и нескривљена,¹²⁶ или како је неки аутори називају, „извињавајућа заблуда”.¹²⁷ Наиме, свако је дужан да примени одређени стандард пажње приликом вршења својих субјективних права и обавеза (наш законодавац користи термин „пажња која се у промету захтева”¹²⁸ што у складу са судском праксом означава пажњу доброг домаћина или доброг привредника). У супротном, не може се захтевати поништај правног посла због битне заблуде, јер ју је лице у питању „скривило”.

Поништај уговора због битне заблуде може тражити страна која је у заблуди, под условом да је при закључењу правног посла поступала са одговарајућим стандардом пажње, о чему је већ било речи. Рокови за под-

¹²¹ Б. Визнер, *Коментар Закона о обвезним (облигационим) односима*, Загреб, 1978, 286.

¹²² Б. Визнер, *Правно релевантно значење заблуде о мотиву*, Гласник адвокатске коморе Војводине, часопис за правну теорију и праксу, Нови Сад, 1977, vol. 26, no. 1, 15.

¹²³ С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 292.

¹²⁴ Ibidem, 293.

¹²⁵ Ibidem, 294.

¹²⁶ Овај захтев је нашао своје место у нашем позитивном праву под утицајем стране, пре свега француске правне теорије. Д. Хибер, *Нескривљеност заблуде*, Архив за правне и друштвене науке, Београд, 1992, vol. 48, no. 2, 2.

¹²⁷ Б. Визнер, „Правно релевантно значење заблуде о мотиву”, *Гласник адвокатске коморе Војводине*, часопис за правну теорију и праксу, Нови Сад, 1977, vol. 26, no. 1, 16.

¹²⁸ Закон о облигационим односима, чл. 61. ст. 2.

ношење тужбе су преклузивни и износе годину дана од сазнања за заблуду (субјективни рок), односно три године од момента закључења правног посла (објективни рок).¹²⁹ У супротном, долази до конвалидације, односно оснажења правног посла по сили закона и правни посао наставља да важи као да мана воље није ни постојала.

Изузетак од овог правила постоји у случају неспоразума, који настаје услед постојања „заблуда-препрека” услед којих правни посао не настаје. Заинтересована лица у оваквим случајевима могу да тужбом за утврђење траже од суда констатацију да уговор није ни настао. За разлику од осталих случајева у којима се може тражити поништај уговора због постојања битне заблуде, за подношење ове тужбе не постоји преклузиван рок и право да се захтева утврђење ништавости таквог правног посла се не гаси.¹³⁰

По мишљењу аутора овог рада, конвалидација правних послова који су рушљиви због битне заблуде предвиђена је и чл. 361. ст. 4. Закона о облигационим односима, којим је прописано да се страна која је у заблуди не може позивати на исту уколико је друга страна спремна да изврши уговор као да заблуде није ни било. На тај начин се практично уклања недостатак воље, јер уговор производи правно дејство које је уговорна страна првобитно и желела. Овакво решење је, према мишљењу које је прихваћено у нашој правној теорији, још један израз настојања законодавца да се већ закључени правни послови, у оквиру примене начела правичности, што је могуће више одрже на снази и не поништавају се.¹³¹ Поменута законска одредба има извесне сличности са одредбом о конвалидацији лезионих уговора, а обе су инспирисане и начелом правне сигурности.

Уколико страна у заблуди пак поднесе тужбу за поништај правног посла, дужна је да доказним средствима поткрепи своју тврдњу о постојању заблуде, и то такве заблуде која се сматра узроком ништавости правног посла.¹³²

Пресуда којом је правни посао поништен због битне заблуде има, као и код других рушљивих уговора, конститутивно дејство и сматра се

¹²⁹ У упоредном праву су решења у овом погледу врло различита. Немачки грађански законик прописује да се захтев за поништај правног посла мора поднети одмах по сазнању за заблуду, а најкасније у субјективном року од 30 дана. Општи имовински законик за Црну Гору предвиђа да је рок за подношење оваквог захтева 6 месеци од сазнања за заблуду. Насупрот овим релативно кратким роковима, Италијански грађански законик прописује субјективни рок од 5 година а у Француском грађанском законнику тај рок износи чак 10 година. С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 300.

¹³⁰ С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 294.

¹³¹ Б. Визнер, *Коментар Закона о обвезним (облигационим) односима*, Загреб, 1978, 288.

¹³² С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 300.

да такав правни посао никад није ни закључен, односно да је неважећи *ab initio*.

Правна последица поништења правног посла због битне заблуде је накнада штете. Како је код рушљивих правних послова правило да се штета надокнађује савесној страни у правном послу, Закон о облигационим односима прописује да у случају поништаја уговора због заблуде, друга савесна страна има право да тражи накнаду претрпљене штете без обзира на то што страна која је у заблуди није крива за исту.¹³³

Друга уговорна страна ће се сматрати савесном уколико није узроковала заблуду, односно ако за исту није знала нити је морала знати. Код рушљивих уговора важе правила о објективној одговорности за накнаду штете. То значи да ће савесна страна у правном послу имати право да захтева накнаду штете због поништаја уговора од стране која је била у заблуди приликом закључивања истог и на чији захтев је уговор и поништен. При томе чињеница да страна која је у заблуди није крива за своју заблуду нема никаквог значаја.

Иако то Закон изричито не наводи, у домаћој теорији као и у судској пракси прихваћен је став по коме и трећа лица која су претрпела штету поуздајући се у пуноважност уговора који је поништен услед заблуде имају право на накнаду исте.¹³⁴

У складу са поменутиим правилима о објективној одговорности за поништај рушљивог уговора, уговорна страна која је била у битној заблуди приликом закључења уговора моћи ће да захтева накнаду штете због поништаја истог искључиво од трећег лица које је правно релевантну заблуду узроковало.

Уколико је пак друга уговорна страна била несавесна, она ће бити дужна да накнади штету због поништаја уговора страни у заблуди, и то према правилима која важе за превару¹³⁵ која је, као што смо већ поменули, квалификовани облик заблуде.¹³⁶ Самим тим што је превара изазвана или подржавана од друге уговорне стране и њене правне последице су другачије, строже и теже, него што је то случај код заблуде.

¹³³ Закон о облигационим односима, чл. 61. ст. 3.

¹³⁴ Б. Визнер, *Коментар Закона о обвезним (облигационим) односима*, Загреб, 1978, 289.

¹³⁵ Д. Попов, *Грађанско право. Општи део*, Београд, 2005, 291.

¹³⁶ Занимљиво је да не праве сва законодавства строго разлику између појма заблуде и преваре. Тако бројни европски законици, попут Мађарског, Пољског, Италијанског и Аустријског грађанског законика, предвиђају да се поништај правног посла због заблуде може захтевати под условом да је ту заблуду друга страна изазвала или да је за њу знала или је требала да зна. С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 287.

У литератури је прихваћено и становиште по коме је постојање заблуде могуће и код обе уговорне стране, те да је такође могуће да се њихове узајамне заблуде односе на недостатак исправне представе у погледу различитих или истих битних елемената уговора. У том случају се свака постојећа заблуда третира као самостална и свака уговорна страна може самостално захтевати поништај таквог уговора.¹³⁷

ЛИТЕРАТУРА

- Визнер, Б., *Коментар Закона о обвезним (облигационим) односима*, Загреб, 1978.
- Визнер, Б., *Правно релевантно значење заблуде о мотиву*, Гласник адвокатске коморе Војводине, часопис за правну теорију и праксу, Нови Сад, 1977, vol. 26, no. 1, 14–21.
- Доловић, К., *Нејоситојећи уговор*, Анали Правног факултета, Београд, 2011, vol. 59, no. 2, 263–278.
- Дудаш, А., *Схватања о каузи уговора у домаћој цивилистичкој правој науци*, Зборник радова Правног факултета, Нови Сад, 2012, vol. 46, no. 1, 475–490.
- Ђурђевић, Д. Б., *Утицај недозвољеног мотива на пуноважност тестамената*, Анали Правног факултета, Београд, 2004, vol. 52, no. 3–4, 447–486.
- Калабић, Ђ., *Утицај заблуде на судбину уговора*, Гласник адвокатске коморе Војводине, часопис за правну теорију и праксу, Нови Сад, 1960, vol. 9, no. 10, 3–6.
- Перовић, С., *Неважећи уговори према Закону о облигационим односима*, Привреда и право, Загреб, 1978, бр. 10/1978, 33–44.
- Перовић, С., *Облигационо право*, Београд, 1980.
- Попов, Д., *Грађанско право. Општи део*, Београд, 2005.
- Попов, Д., *Рушљивост правног посла услед заблуде*, Зборник радова, Нови Сад, 2006, vol. 40, no. 3, 231–243.
- Салма, Ј., *Начело Nemo auditur propriam turpitudinem allegans и нишљавост уговора*, Анали Правног факултета, Београд, 2004, vol. 52, no. 3–4, 487–495.
- Салма, Ј., *Уговорна одговорност у европском, ујоредном и домаћем праву*, Зборник радова Правног факултета, Нови Сад, 2011, vol. 45, no. 1, 69–107.
- Симоновић, И., *Реституција у грађанском праву – домаћа примена*, Ниш, 2012.
- Станковић, О. и Водинелић, В., *Увод у грађанско право*, Београд, 1995.
- Хибер, Д., *Нескривљеност заблуде*, Архив за правне и друштвене науке, Београд, 1992, vol. 48, no. 2, 267–277.
- Хибер, Д., *Појам битне заблуде при закључењу уговора*, Београд, 1991.

¹³⁷ Б. Визнер, *Коментар Закона о обвезним (облигационим) односима*, Загреб, 1978, 279.

СУДСКА ПРАКСА, ЗАКОНИ, КОМЕНТАРИ ЗАКОНА

Врховни суд Србије, *Тридесет година примене Закона о облигационим односима*, Билтен судске праксе, Београд, 2008, број 3/2008.

Закон о облигационим односима (*Службени лист СФРЈ* бр. 9/78, 39/85, 45/89 и 57/89, *Службени лист СРЈ* бр. 1/93 и *Службени лист СЦГ* бр. 1/03).

Пресуда Врховног суда Србије посл. број Рев. 4313/97 од 01. 10. 1997. године.

MISCONCEPTION AND LEGAL CONSEQUENCES OF MISCONCEPTION

Darija Maric

Ph. D. student

Faculty of Law, University of Vienna

Faculty of Law, university of Novi Sad

S u m m a r y

Misconception, in the field of legal transactions, represents a mistaken idea of the legal facts relevant to the validity of the legal transaction. According to the traditional classification, based on the facts to which the mistake relates, we can differentiate misconceptions about the nature of legal transaction (*error in negotio*), misconception about the personality (*error in personae*), misconception about the object of legal transaction (*error in corpore*), misconception about the qualities or substance of the transaction (*error in substantia*), misconception about the incentives (*error inmotivo*), misconception about the purpose or the cause of legal transaction (*causafinalis*) and misconception caused by the false or misleading transfer of statement of will (*falsademonstratio*). Depending on whether the false assumption relates to the content of legal regulations or to the state of facts, misconceptions can be classified as mistakes in law (*error iuris*) or as the mistakes in fact (*errorfacti*). For a misconception to be legally relevant, it has to be essential, but also unprovoked. Conditions under which the mistaken notion is considered to be essential are prescribed by Articles 61, 62 and 64 of the Law on obligations. The party who agreed to a legal transaction because of such essential misconception can require an annulment, provided that such party exercised appropriate standard of care when making the legal transaction and exercising its subjective rights and obligations. The above condition represents the essence of the rule that the misconception of a party in a legal transaction should not be provoked by the party itself. The deadlines for submitting claims for annulment are preclusive. If they are missed, the voidable legal transaction becomes valid. The judgment by which the transaction is canceled due to an essential misconception has constitutive effect and it is considered that such a legal transaction never existed – in other words, that it was void *ab initio*. Legal consequence of the annulment of legal transaction due to the existence of an essential misconception is the duty to compensate the damage.

Keywords: misconception, mistake, legal transactions void *ab initio*, voidable legal transactions, validity of the contract, compensation of damages

Milan Davidović,
sudija Višeg suda u Kraljevu

VEŠTAK I STRUČNI SAVETNIK U KRIVIČNOM POSTUPKU*

SAŽETAK: Autor se u radu¹ bavi analizom rešenja dokazne radnje veštačenje, položaja, prava i dužnosti veštaka i stručnog savetnika u Zakoniku o krivičnom postupku Republike Srbije iz 2011. godine. U radu su navedene konkretne odredbe Zakonika koje se odnose na veštačenje, veštake i stručne savetnike za koje je ocenjeno da nisu dobra rešenja i da bi ih trebalo izmeniti, kao i karakteristični slučajevi veštačenja iz sudske prakse za koje je ocenjeno da predstavljaju dokaz na kome ne može da se zasnjuje sudska odluka. U završnom delu rada autor daje kritičku ocenu razloga za uvođenje instituta stručnog savetnika u krivičnom postupku, razmatra položaj veštaka i stručnog savetnika na glavnom pretresu i njihov međusobni odnos.

Ključne reči: Zakonik o krivičnom postupku, krivični postupak, veštačenje, veštak, nalaz i mišljenje, stručni savetnik

1. UVOD

Skupština Republike Srbije je 28. 9. 2011. godine usvojila Zakonik o krivičnom postupku.² Prema prelaznim i završnim odredbama Zakonik je stupio na snagu osmog dana od dana objavljivanja u *Službenom glasniku Republike*

* Rad primljen: 4. 10. 2013. godine.

¹ Rad je prezentovan 26. 9. 2013. godine u okviru V seminara forenzike sa temom: „Sudska medicina”, koji je održan u periodu od 25. do 27. 9. 2013. godine na Kopaoniku u organizaciji Nacionalnog kriminalističko-tehničkog centra Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije i Švedskog nacionalnog policijskog odbora (SNPB).

² *Službeni glasnik RS* br. 72/2011, poslednja izmena br. 32/13 od 8. 4. 2013.

Srbije, a primenjuje se od 1. oktobra 2013. godine, izuzev u postupcima za krivična dela za koja je posebnim zakonom određeno da postupa javno tužilaštvo posebne nadležnosti, u kom slučaju se primenjuje od 15. januara 2012. godine.³ Danom početka primene ovog zakonika prestao je da važi Zakonik o krivičnom postupku iz 2001. godine sa izmenama (*Službeni list SRJ*, br. 70/01 i 68/02 i *Službeni glasnik RS*, br. 58/04, 85/05, 85/05 – dr. zakon, 115/05, 49/07, 20/09 – dr. zakon, 72/09 i 76/10).⁴

Dakle, u periodu od 15. januara 2012. do 1. oktobra 2013. godine na teritoriji Republike Srbije primenjivana su dva, recimo odmah, potpuno različita zakona kojima je regulisan krivični postupak. To su Zakonik o krivičnom postupku iz 2001. godine sa izmenama, ali i Zakonik o krivičnom postupku iz septembra 2011. godine. Prvi je primenjivan od 2002. godine do 1. oktobra 2013. pred sudovima opšte nadležnosti u Srbiji, a drugi od 15. januara 2012. godine pred odeljenjima Višeg suda u Beogradu za organizovani kriminal i za ratne zločine, a od 1. oktobra 2013. i pred sudovima opšte nadležnosti u svim krivičnim stvarima.

Iako je njima regulisana ista materija, ova dva zakonska teksta se u bitnome razlikuju. U ovom radu interesuje nas određenost dokazne radnje veštačenje i odnos veštaka sa stručnim savetnikom, na prvi pogled, novim institutom krivičnog procesnog prava uvedenim Zakonikom o krivičnom postupku iz 2011. godine.

2. POSTUPAK VEŠTAČENJA, POLOŽAJ VEŠTAKA I STRUČNOG SAVETNIKA U KRIVIČNOM POSTUPKU

2.1. Postupak veštačenja, prava i dužnosti veštaka u krivičnom postupku

U Zakoniku o krivičnom postupku taksativno su nabrojane dokazne radnje. Jedna od njih je veštačenje. Savremeni krivični postupak ne može se zamisliti bez učešća veštaka različitih struka, jer važi pravilo *iura novit curia*,⁵

³ Vidi ZKP, čl. 608.

⁴ Vidi ZKP, čl. 607. st. 1.

⁵ „Sud poznaje pravo.” Međutim, Vasiljević i Grubač navode da postoje mišljenja (Kobe) da se a priori ne može odgovoriti da li se veštaci različitih struka mogu koristiti za odgovore na pravna pitanja, s obzirom da složenost savremenog života traži sve više da se naučna i tehnička pravila pretvaraju u pravne norme za čije su razumevanje potrebna posebna stručna znanja, na primer iz oblasti spoljne trgovine, finansijskog i deviznog poslovanja, međunarodnog vazduhoplovnog prava i dr. ili iz oblasti stranog prava. Autori ipak smatraju da pravilo „sud poznaje pravo” mora da važi, te da bi se angažovanje stručnjaka u pomenutim i sličnim oblastima moglo

te za objašnjenje svih činjenica od značaja za rešenje krivične stvari koje nisu pravna pitanja, već su predmet proučavanja drugih nauka, organ postupka mora da angažuje veštake.

Veštak je lice koje raspolaže potrebnim stručnim znanjem za utvrđivanje ili ocenu neke činjenice u postupku.⁶ Organ postupka određuje veštačenje, dakle, kada je za utvrđivanje ili ocenu neke činjenice u postupku potrebno stručno znanje.⁷ Ministarstvo pravde vodi spisak stalnih veštaka. Za veštačenje će se odrediti jedan veštak sa spiska, a ako je veštačenje složeno – dva ili više veštaka,⁸ stručna ustanova ili državni organ,⁹ izuzetno strani državljanin, strana stručna ustanova ili organ druge države.¹⁰ Organ postupka može odrediti za veštaka i lice koje nije na spisku stalnih veštaka, ali samo ako postoji opasnost od odlaganja, ili ako su stalni veštaci sprečeni, ili ako to zahtevaju druge okolnosti.¹¹

Upravo zbog pravila sadržanog u univerzalnoj sentenci koju smo citirali, veštačenje se ne može odrediti radi utvrđivanja ili ocene pravnih pitanja o kojima se odlučuje u krivičnom postupku.¹²

Organ postupka po službenoj dužnosti ili na predlog stranke i branioca određuje veštačenje pisanom naredbom. Izuzetno, ako postoji opasnost od odlaganja veštačenje se može odrediti i usmeno.¹³ Naredba o veštačenju¹⁴ sadrži:

1. naziv organa koji je naredio veštačenje;
2. ime i prezime lica koje je određeno za veštaka, odnosno naziv stručne ustanove ili državnog organa kome je povereno veštačenje;
3. označenje predmeta veštačenja;
4. pitanja na koja treba odgovoriti;
5. obavezu da izuzete i obezbeđene uzorke, tragove i sumnjive materije preda organu postupka;
6. rok za podnošenje nalaza i mišljenja;
7. obavezu da nalaz i mišljenje dostavi u dovoljnom broju primeraka za sud i stranke;

svesti samo na to da organu postupka ukažu na mnogobrojne interne instrukcije upravnih organa izdate za izvršenje zakona i na normativna upravna akta koja su organu postupka nepristupačna (u vezi sa ovim vidi: Vasiljević, Tihomir i Grubač, Momčilo: *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, sedmo izmenjeno i dopunjeno izdanje, „Službeni glasnik”, Beograd, 2002, 481–482).

⁶ Vidi ZKP, čl. 114. st. 1.

⁷ Vidi ZKP, čl. 113. st. 1.

⁸ Vidi ZKP, čl. 114. st. 2.

⁹ Vidi ZKP, čl. 114. st. 4.

¹⁰ Vidi ZKP, čl. 114. st. 5.

¹¹ Vidi ZKP, čl. 114. st. 3.

¹² Vidi ZKP, čl. 113. st. 2.

¹³ Vidi ZKP, čl. 117. st. 1.

¹⁴ Vidi ZKP, čl. 118.

8. upozorenje da činjenice koje je saznao prilikom veštačenja predstavljaju tajnu;
9. upozorenje na posledice davanja lažnog nalaza i mišljenja. Ako stranka ima stručnog savetnika u naredbi se naznačuju njegovo ime i adresa.

Lice koje se poziva kao veštak dužno je da se odazove pozivu i dâ svoj nalaz i mišljenje u određenom roku.¹⁵ Ako veštak koji je uredno pozvan ne dođe, a izostanak ne opravda, organ postupka može narediti da se prinudno dovede, a sud ga može i novčano kazniti, kao i stručnu ustanovu.¹⁶ Novčane kazne koje sud može da izrekne veštaku i stručnoj ustanovi veće su u slučaju da veštak, i nakon upozorenja na posledice uskraćivanja veštačenja, bez opravdanog razloga neće da veštači, ili ne da nalaz i mišljenje u roku koji mu je određen.¹⁷

Organ postupka će zahtevati od veštaka da pre veštačenja položi zakletvu. Tekst zakletve glasi: „Zaklinjem se da ću veštačiti u skladu sa pravilima nauke ili veštine, savesno, nepristrasno i po svom najboljem znanju, i da ću tačno i potpuno izneti svoj nalaz i mišljenje.”¹⁸ Stalni veštaci su ranije položili zakletvu, te će ih organ postupka pre veštačenja opomenuti na već položenu zakletvu.¹⁹ Pre početka veštačenja organ postupka upozoriće veštaka da davanje lažnog nalaza i mišljenja predstavlja krivično delo i pozvati ga da predmet veštačenja brižljivo razmotri, da tačno navede sve što zapazi i nađe, i da svoje mišljenje iznese nepristrasno i u skladu sa pravilima nauke ili veštine.²⁰

Veštačenjem rukovodi organ postupka. On pokazuje veštaku predmete koje će razmotriti, postavlja mu pitanja i po potrebi traži objašnjenja u pogledu datog nalaza i mišljenja.²¹ Ako je za svrhe veštačenja potrebno da se analizira neka materija, veštaku će se, ako je to moguće, staviti na raspolaganje samo deo te materije, a ostatak će se u potrebnoj količini obezbediti za slučaj naknadnih analiza.²² Veštak ima pravo da od organa postupka i stranaka traži i dobije dopunska razjašnjenja, da razgleda predmete i razmatra spise, da predlaže da se prikupe dokazi ili pribave predmeti i podaci koji su od važnosti za davanje nalaza i mišljenja i da prilikom uviđaja, rekonstrukcije ili preduzimanja druge dokazne radnje predloži da se razjasne pojedine okolnosti ili da se licu koje daje izjavu postave određena pitanja.²³

¹⁵ Vidi ZKP, čl. 115. st. 1.

¹⁶ Vidi ZKP, čl. 115. st. 2.

¹⁷ Vidi ZKP, čl. 115. st. 3.

¹⁸ Vidi ZKP, čl. 119. st. 3.

¹⁹ Vidi ZKP, čl. 119. st. 1.

²⁰ Vidi ZKP, čl. 120. st. 1.

²¹ Vidi ZKP, čl. 120. st. 2.

²² Vidi ZKP, čl. 120. st. 3.

²³ Vidi ZKP, čl. 120. st. 4.

Iz citiranih odredbi Zakonika možemo da zaključimo da su dužnosti veštaka u krivičnom postupku da:

- se odazove pozivu organa postupka;
- položi zakletvu veštaka;
- brižljivo razmotri predmet veštačenja;
- tačno navede sve što zapazi i nađe;
- u roku koji je dobio od organa postupka dâ nalaz i mišljenje nepristrasno i u skladu sa pravilima nauke i veštine;²⁴
- kao tajnu čuva činjenice koje je saznao u toku veštačenja.

S druge strane, veštak u krivičnom postupku ima prava koja bismo mogli da sistematizujemo na sledeći način:

- da se upozna sa predmetom, odnosno materijalom koji je predmet veštačenja;
- da razmotri spise predmeta;
- da pregleda dokaze i aktivno učestvuje u istrazi i na glavnom pretresu;
- pravo na nagradu.²⁵

Na osnovu izloženih osnovnih odredbi o položaju veštaka u krivičnom postupku čini se da je zakonodavac u Zakoniku o krivičnom postupku iz 2011. godine pokušao da detaljnije reguliše položaj, prava i dužnosti veštaka u odnosu na način kako je to bilo učinjeno u Zakoniku iz 2001. godine. Za razliku od Zakonika iz 2001. u Zakoniku iz 2011. godine je taksativno navedeno šta sve mora da sadrži naredba o veštačenju, dakle, određen je sadržaj naredbe o veštačenju. Ne znamo zašto je ovo bilo potrebno. Čini nam se da je ova odredba suvišna, da predstavlja jednu od mnogih u Zakoniku koja je prekobrojna.²⁶ Mislimo da ovu normu nije trebalo ugraditi u takav zakonski akt kao što je Zakonik o krivičnom postupku, već u neki podzakonski akt (recimo, uputstvo o primeni Zakonika, ili zbirku obrazaca za primenu Zakonika koje bi sačinio najviši sud opšte nadležnosti u Republici).

Primećujemo još jednu novu okolnost, naime, u Zakoniku je navedeno da je jedna od obaveza veštaka da kao tajnu čuva činjenice koje je saznao prilikom veštačenja, čak, ovo upozorenje veštaka od strane organa postupka je obavezan element sadržine naredbe o veštačenju. Ova odredba nije postojala u Zakoniku iz 2001. godine. Sa stanovišta autora potpuno je nerazumljiva. Naime, nije nam jasno ko u konkretnom slučaju odlučuje da su činjenice koje je veštak saznao prilikom veštačenja tajna, veštak ili organ postupka, zatim, prema kome veštak treba

²⁴ Bejatović, Stanko, *Krivično procesno pravo*, drugo dopunjeno izdanje, JP „Službeni glasnik”, Beograd, 2010, 338.

²⁵ Isto, 339.

²⁶ Škulić, Milan i Ilić, Goran, *Kako je propala reforma. Šta da se radi?*, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Republike Srbije, Beograd, 2012, 107.

da čuva kao tajnu činjenice koje je saznao prilikom veštačenja, najzad, kakva je ovo vrsta tajne? S druge strane: zašto generalno, za sve veštake i za sva veštačenja izvedena u krivičnom postupku? Naime, krivični postupak je, kao i svaki drugi sudski postupak, javan. Načelo javnosti je jedno od osnovnih načela krivičnog postupka. U Zakoniku je izričito navedeno na koji način se ostvaruje čuvanje tajne u istrazi,²⁷ odnosno u kojim slučajevima se može isključiti javnost na glavnom pretresu.²⁸ Ako je već tako, zašto je u Zakonik uvedena norma da činjenice koje je veštak saznao u toku veštačenja predstavljaju tajnu? Zašto je veštačenje izuzeto kao „posebno tajnovito” u odnosu na ostale dokazne radnje? Najzad, na koji način veštak uopšte može da činjenice koje je saznao u toku veštačenja sačuva kao tajnu? Nalaz i mišljenje veštaka je sastavni deo spisa predmeta krivične stvari, veštak na glavnom pretresu usmeno izlaže svoj nalaz i mišljenje. Na koji način će on onda činjenice koje je saznao u toku veštačenja, a bitne su za veštačenje, sačuvati kao tajnu i od koga? Šta ako su upravo te činjenice bitne za nekog od krivičnoprocesnih subjekata, tužioca, okrivljenog, oštećenog?

Možda je ovu normu trebalo formulisati drugačije. Naime, ukoliko je ovom odredbom zakonodavac išao za tim da zaštiti činjenice koje se tiču privatnosti učesnika u postupku koje nisu od interesa za odluke organa postupka ili za odluku o glavnoj stvari, onda je to trebalo tako reći.²⁹

Na ovom mestu skrenućemo pažnju na pojavu koju smo uočili u praksi, naime, na situacije u kojima veštak činjenicama koje je saznao u toku veštačenja i naveo ih u nalazu i mišljenju može da kompromituje odbranu okrivljenog. To se dešava na sledeći način: prema opštim pravilima krivičnog procesnog prava okrivljeni je slobodan da se brani onako kako mu najviše odgovara, pasivno, ćutanjem, ili aktivno, iznošenjem odbrane pred organom postupka, pri tom može da govori ili da ne govori istinu. Dužnost je organa postupka da ga prilikom ispitivanja pouči na ovo pravo. Međutim, prilikom kontakta okrivljenog sa veštakom niko ga ne upozorava na činjenicu da će ono što bude izneo veštaku, recimo u anamnezi, ili o činjenicama vezanim za kritični događaj, kasnije biti deo nalaza i mišljenja veštaka koji će biti prezentovan organu

²⁷ Vidi ZKP, čl. 304.

²⁸ Vidi ZKP, čl. 363.

²⁹ Praksa će svakako dati svoje tumačenje čl. 118. ZKP. Međutim, smatramo da odredba koja propisuje da je veštak dužan da kao tajnu čuva činjenice koje je saznao u toku veštačenja sudskim veštacima „otvara vrata” za zloupotrebe procesnih prava. Kako smo već naveli, iz formulacije odredbe nije jasno ko u konkretnom slučaju odlučuje da su činjenice koje je veštak saznao prilikom veštačenja tajna, veštak ili organ postupka. Ako je to veštak, onda on na ovaj način dobija mogućnost da odlučuje koje su činjenice u krivičnom postupku za javnost, a koje predstavljaju tajnu. Ako se ovo razmišljanje dovede do logičnog kraja dolazimo do zaključka da veštak u krivičnom postupku na ovaj način može da odlučuje koje su činjenice bitne, a koje nebitne za utvrđivanje istine i rešenje krivične stvari, a to nije njegovo ovlašćenje, već je za ove odluke isključivo ovlašćen organ postupka, konačno sud.

postupka. Na ovaj način može da se desi da okrivljeni, koji se pred organom postupka branio ćutanjem, ili govorio neistinu, veštaku lekaru prilikom kontakta istinito ispriča o kritičnom događaju, polazeći od uverenja da je lekar vezan profesionalnom tajnom. Ovo je posebno karakteristično za sudsko-medicinska veštačenja i veštačenja veštaka psihijatra. Naime, okrivljeni su u uverenju da je lekar vezan profesionalnom tajnom, i, polazeći od ove činjenice, često govore lekaru ono što ne bi rekli pred policijom, tužiocem ili sudom. Kasnije, kada na osnovu prikupljenih podataka veštak sačini nalaz i mišljenje, može se desiti da on sadrži izjavu okrivljenog o kritičnom događaju koja je različita od one koju je dao pred organom postupka.

Primećujemo da se veštak u krivičnom postupku u ovakvoj situaciji donekle nalazi u poziciji svedoka, ali „kvazi svedoka”, a on to ne može da bude.

2.2. Posebni slučajevi veštačenja

U Zakoniku su detaljnije normirana tri posebna slučaja veštačenja: 1) veštačenje telesnih povreda, 2) veštačenje leša i 3) psihijatrijsko veštačenje. Generalno, ovde nema velikih razlika u odnosu na način kako je to bilo učinjeno u Zakoniku o krivičnom postupku iz 2001. godine.

Kada je reč o veštačenju leša donekle postoji razlika između načina na koji je ovo pitanje rešeno u odnosu na Zakonik iz 2001. godine. Po odredbama Zakonika iz 2001. godine leš će pregledati i obducirati jedan, a po potrebi više lekara koji, po pravilu, treba da budu sudsko-medicinske struke.³⁰ Međutim, u Zakoniku iz 2011. godine je navedeno da lekar koji treba da obavi pregled i obdukciju leša mora biti lekar specijalista za sudsku medicinu.³¹

Verovatno zbog ove obaveze da pregled i obdukciju leša u krivičnom postupku sada mora da obavi isključivo lekar specijalista za sudsku medicinu, a da to ne može da učini lekar druge specijalnosti, u Zakoniku iz 2011. godine je izostala odredba koju je sadržao Zakonik iz 2001. godine da se za veštaka koji će izvršiti pregled i/ili obdukciju leša ne može odrediti lekar koji je lečio umrlog, već da se taj lekar u toku postupka eventualno može ispitati kao svedok.³²

Smatramo da je ovo propust Zakonika jer je ova odredba imala svoj *ratio legis*. Iako je ranije bila vezana za pregled i obdukciju leša, njena suština i smisao mogu se primeniti na sva veštačenja veštaka lekara.

U praksi smo zapazili situacije u kojima se veštak psihijatar u toku krivičnog postupka spontano samonicijativno angažovao na strani okrivljenog ili oštećenog u slučajevima kada su ovi krivičnoprocesni subjekti istovremeno bili

³⁰ Vidi ZKP/01, čl. 125. st. 1.

³¹ Vidi ZKP, čl. 129. st. 1.

³² Vidi ZKP/01, čl. 125. st. 2.

pacijenti tog psihijatra. Navešćemo primer: u krivičnoj stvari u kojoj je okrivljeni optužen za silovanje devojke organ gonjenja su slučaj otkrili nakon više od šest meseci od kritičnog događaja; usledio je sudski postupak protiv okrivljenog za izvršeno krivično delo; u toku postupka angažovan je veštak psihijatar radi davanja mišljenja o stanju psihičkog zdravlja oštećene; organ postupka, istražni sudija, u vreme izdavanja naredbe za psihijatrijsko veštačenje nije imao saznanja da se silovana devojka nakon događaja samoinicijativno javila istom psihijatru radi pomoći zbog psihičkih tegoba izazvanih kritičnim događajem; u nalazu koji je veštak dao u toku istrage navedena je anamneza oštećene, dijagnoza, terapija koju je dobila, a u mišljenju je bilo izričito navedeno da je devojka žrtva silovanja, te da su njene psihičke tegobe direktna posledica tog krivičnog dela. I pored početnog oduševljenja javnog tužioca ovakvim nalazom i mišljenjem veštaka psihijatra, na glavnom pretresu je usledio zajednički predlog optužbe i odbrane da se nalaz i mišljenje izdvoji iz spisa kao dokaz na kome se ne može zasnivati sudska odluka.³³

Smatramo da je ovakve eventualne situacije trebalo regulisati Zakonikom o krivičnom postupku unošenjem opšte odredbe da se za veštačenja iz oblasti medicinskih nauka ne može odrediti lekar koji je lečio okrivljenog, oštećenog, oštećenog kao tužioca ili privatnog tužioca, već da se taj lekar u toku postupka eventualno može ispitati kao svedok.

2.3. Stručni savetnik, njegova prava i dužnosti u krivičnom postupku

Treba odmah reći da pojam stručnog savetnika nije nov u krivičnom, rekli bismo ni u bilo kom drugom sudskom ili postupku pred državnim organom. U praksi je i ranije primećeno da je okrivljeni ili oštećeni, uz prigovor na nalaz i mišljenje veštaka kojeg je u toku postupka odredio organ postupka, dostavljao nalaz i mišljenje stalnog veštaka iste struke kojeg je angažovao na sopstvenu inicijativu, o svom trošku. Ovaj nalaz i mišljenje veštaka uz prigovor okrivljenog ili oštećenog bio je povodom istih činjenica koje su bile predmet veštačenja veštaka kojeg je odredio organ postupka. Ovakav prigovor okrivljenog ili oštećenog praksa je nazivala „obrazloženi prigovor” na nalaz i mišljenje veštaka kojeg je odredio organ postupka. Pri tom se dešavalo da je nalaz i mišljenje veštaka kojeg je angažovao okrivljeni ili oštećeni u nekim tačkama drugačiji, ako ne i u suprotnosti sa nalazom i mišljenjem veštaka kojeg je odredio organ postupka. Ovo nije bila česta pojava i bila je direktno uslovljena imovinskim prilikama okrivljenog ili oštećenog, vrstom i složenošću konkretne krivične

³³ Vidi predmet Višeg suda u Kraljevu K. 183/10.

stvari i, zašto ne reći, sposobnošću advokata, branioca ili punomoćnika. Bila je karakteristična za krivične stvari čiji su predmet teške saobraćajne nesreće, zloupotrebe službenog položaja i pronevere u kojima je okrivljenima stavljeno na teret pribavljanje protivpravne imovinske koristi u velikim iznosima, a odnosila se na veštačenja prostorno-vremenskog toka saobraćajnih nesreća, način obračuna kamate, procenu vrednosti nepokretne imovine na određenom mestu u vreme izvršenja dela.³⁴

Međutim, u Zakoniku o krivičnom postupku iz 2011. godine pojam stručnog savetnika je uveden kao zakonski institut. Odredbe Zakonika ga definišu na sledeći način.

Stručni savetnik je lice koje raspolaže stručnim znanjem iz oblasti u kojoj je određeno veštačenje. Stranka može izabrati i punomoćjem ovlastiti stručnog savetnika kada organ postupka odredi veštačenje. Okrivljeni i oštećeni kao tužilac imaju pravo da organu postupka podnesu zahtev za postavljanje stručnog savetnika. Prilikom odlučivanja o zahtevu shodno se primenjuju odredbe Zakonika koje se odnose na postavljanje punomoćnika, odbranu siromašnog, određivanje veštaka i izuzeće od dužnosti veštačenja.³⁵ Stručni savetnik ima pravo da bude obavешten o danu, času i mestu veštačenja i da prisustvuje veštačenju kojem imaju pravo da prisustvuju okrivljeni i njegov branilac, da u toku veštačenja pregleda spise i predmet veštačenja i predlaže veštaku preduzimanje određenih radnji, da daje primedbe na nalaz i mišljenje veštaka, da na glavnom pretresu postavlja pitanja veštaku i da bude ispitan o predmetu veštačenja. Pre ispitivanja od stručnog savetnika će se zahtevati da položi zakletvu koja glasi: „Zaklinjem se da ću dati iskaz u skladu sa pravilima nauke ili veštine, savesno, nepristrasno i po svom najboljem znanju.” Stručni savetnik je dužan da punomoćje bez odlaganja podnese organu postupka, da stranci pruži pomoć stručno, savesno i blagovremeno, da ne zloupotrebljava svoja prava i da ne odugovlači postupak.³⁶

Iz citiranih odredaba Zakonika može se utvrditi da su dužnosti stručnog savetnika u krivičnom postupku da:

- ako je izabran od strane stranke bez odlaganja preda punomoćje organu postupka;
- položi zakletvu stručnog savetnika;
- stranci pruži pomoć stručno, savesno i blagovremeno;
- ne zloupotrebljava svoja prava;
- ne odugovlači postupak.

³⁴ Vidi predmet Okružnog suda u Kraljevu K. 17/2000, predmete Višeg suda u Kraljevu K. 20/10 i K. 49/11.

³⁵ Vidi ZKP, čl. 125.

³⁶ Vidi ZKP, čl. 126.

S druge strane, prava stručnog savetnika u krivičnom postupku su da:

- bude obavešten o danu, času i mestu veštačenja;
- prisustvuje veštačenju kojem imaju pravo da prisustvuju okrivljeni i njegov branilac;
- u toku veštačenja pregleda spise i predmet veštačenja;
- predlaže veštaku preduzimanje određenih radnji;
- daje primedbe na nalaz i mišljenje veštaka;
- na glavnom pretresu postavlja pitanja veštaku;
- bude ispitan o predmetu veštačenja;
- pravo na nagradu.

Čini nam se da je ono što primarno karakteriše pojam stručnog savetnika njegov dvojni položaj u krivičnom postupku. Materijalno – on je veštak, naime, po definiciji, stručni savetnik je lice koje raspolaže stručnim znanjem iz oblasti u kojoj je određeno veštačenje. Formalno, sa aspekta sudske procedure, položaj stručnog savetnika je upodobljen položaju svedoka u krivičnom postupku, naime, kao i svedok on pred organom postupka polaže zakletvu da će dati iskaz, i o predmetu veštačenja „iskazuje”, a ne daje nalaz i mišljenje, kao što to čini veštak.

Postojanje i položaj stručnog savetnika u konkretnoj krivičnoj stvari direktno su uslovljeni izvođenjem dokaza veštačenjem. Prema zakonskom tekstu, stranka može izabrati i punomoćjem ovlastiti stručnog savetnika tek kada organ postupka odredi veštačenje. Ako u toku krivičnog postupka nije određeno izvođenje veštačenja, recimo, iz oblasti saobraćajnih nauka, stranka ne može da izabere, odnosno traži od organa postupka da joj postavi stručnog savetnika iz oblasti ovih nauka. Dakle, kao jednu od karakteristika položaja stručnog savetnika u krivičnom postupku vidimo njegovu zavisnost od postojanja dokazne radnje veštačenja. Ako u konkretnoj krivičnoj stvari nema veštačenja, nema ni stručnog savetnika.

Sledeća karakteristika položaja stručnog savetnika u krivičnom postupku je njegova uslovljenost vrstom veštačenja, odnosno, naukom kojom se bavi postavljeni veštak. Stručni savetnik mora biti lice koje raspolaže stručnim znanjem iz oblasti u kojoj je određeno veštačenje. Dakle, ako je u toku postupka organ postupka postavio veštaka psihijatrijske struke radi utvrđivanja psihičkog zdravlja okrivljenog u vreme izvršenja dela i u vreme trajanja postupka protiv njega, stranka radi odgovora na ova pitanja ne može da izabere, odnosno traži da joj bude postavljen stručni savetnik iz oblasti bioloških nauka.³⁷

³⁷ Smatramo da ovu uslovljenost nauke kojom se bavi stručni savetnik naukom kojom se bavi veštak ipak ne treba shvatati apsolutno. Primer za ovo su veštaci raznih specijalnosti medicinskih nauka. U praksi smo primetili insistiranje viših (apelacionih) sudova na tome da i krivičnim stvarima čiji su predmet teške saobraćajne nesreće utvrđivanje količine alkohola u krvi

- Funkciju stručnog savetnika u toku krivičnog postupka vidimo kao trojaku:
- pre svega, kao savetodavnu – on svojim stručnim znanjem iz oblasti u kojoj je određeno veštačenje primarno pruža stručnu pomoć stranki koja ga je angažovala, odnosno kojoj je postavljen, tako što je savetuje o predmetu veštačenja i pojašnjava nalaz i mišljenje veštaka; istovremeno, pored pružanja stručne pomoći krivičnoprocesnom subjektu koji ga je angažovao ili kojem je postavljen, stručni savetnik na isti način pomaže organu postupka da bolje razume nalaz i mišljenje veštaka;
 - zatim, kao pomoćnu – stručni savetnik u toku krivičnog postupka pomaže veštaku i saraduje sa njim u vezi sa predmetom veštačenja tako što prisustvuje veštačenju, predlaže veštaku preduzimanje određenih radnji, daje primedbe na nalaz i mišljenje veštaka, na glavnom pretresu postavlja pitanja veštaku i iskazuje o predmetu veštačenja;
 - najzad, kao kontrolnu – sa aspekta svog stručnog znanja iz oblasti u kojoj je određeno veštačenje stručni savetnik kontroliše, proverava da li je nalaz i mišljenje veštaka dat tačno i potpuno, u skladu sa pravilima nauke ili veštine, savesno, nepristrasno i po najboljem znanju.

3. ODNOS VEŠTAKA I STRUČNOG SAVETNIKA NA GLAVNOM PRETRESU

3.1. Odredbe Zakonika o krivičnom postupku o položaju veštaka i stručnog savetnika na glavnom pretresu

Ako na glavni pretres ne dođu veštak ili stručni savetnik koji je uredno pozvan, a izostanak nije opravdao, veće može narediti da se odmah dovede,³⁸

okrivljenog u vreme izvršenja dela treba da poveriti isključivo veštaku specijalisti za sudsku medicinu, a da nalaz i mišljenje o tome na koji način je ta koncentracija alkohola u krvi okrivljenog delovala na njegove psihofizičke sposobnosti treba da dá veštak psihijatar.

U vezi sa ovim na glavnom pretresu u konkretnoj krivičnoj stvari zatražili smo mišljenje veštaka psihijatra i dobili sledeće objašnjenje: veštaci psihijatrijske struke su godinama pred sudovima u Republici Srbiji obavljali utvrđivanje alkoholemije okrivljenog u vreme saobraćajne nesreće; principi utvrđivanja alkoholemije se nalaze u udžbenicima sudske psihijatrije koja je grana psihijatrije, ali se nalaze i u udžbenicima sudske medicine; u svim ovim udžbenicima principi utvrđivanja su identični; poslednjih par godina povremeno je zahtevano da alkoholemiju utvrđuju specijalisti sudske medicine, a da karakteristike utvrđene alkoholemije objašnjavaju veštaci psihijatrijske struke; međutim, nepotrebno je radi ovih okolnosti pred sud pozivati veštake različitih specijalnosti, veštaka sudske psihijatrije i veštaka sudske medicine; veštaci sudske psihijatrije su potpuno kompetentni da utvrde visinu alkoholemije izvršioca udesa i da daju mišljenje o utvrđenoj alkoholemiji i njenim karakteristikama (mišljenje dr Srećka Milovića, veštaka sudske psihijatrije, dato na glavnom pretresu od 23. 08. 2013. godine u predmetu Višeg suda u Kraljevu K. 47/13).

³⁸ Vidi ZKP, čl. 384. st. 1.

ali glavni pretres može početi i bez prisustva pozvanog veštaka ili stručnog savetnika, uz obavezu veća da u kasnijem toku glavnog pretresa odluči da li zbog izostanka nekog od njih glavni pretres treba prekinuti ili odložiti.³⁹ Uredno pozvanog veštaka ili stručnog savetnika koji izostanak nije opravdao veće može kazniti novčanom kaznom, narediti da se na idući glavni pretres dovede i odrediti da troškovi koje je prouzrokovao padaju na njegov teret, ali u opravdanom slučaju može ove odluke opozvati.⁴⁰

Nakon otvaranja glavnog pretresa, kada istovetnost optuženog bude utvrđena, predsednik veća uputiće, između ostalih, veštaka i stručne savetnike izvan sudnice na mesto na kome će sačekati da budu pozvani radi ispitivanja,⁴¹ osim ako oceni da je potrebno da određeni veštak ili stručni savetnik prati tok glavnog pretresa.⁴² Predsednik veća može preduzeti potrebne mere za sprečavanje međusobnog dogovaranja veštaka ili stručnog savetnika i dogovaranja veštaka ili stručnog savetnika sa strankama, braniocem, zakonskim zastupnikom ili punomoćnikom.⁴³

³⁹ Vidi ZKP, čl. 384. st. 2.

⁴⁰ Vidi ZKP, čl. 384. st. 3.

⁴¹ Moramo reći da nam nije jasna svrha odredbe Zakonika prema kojoj predsednik veća nakon otvaranja glavnog pretresa upućuje veštaka i stručne savetnike izvan sudnice na mesto na kome će sačekati da budu pozvani radi ispitivanja. Veštak nije svedok, a to nije ni stručni savetnik, oni ne daju iskaz o kritičnom događaju, već treba da na osnovu svog stručnog znanja nepristrasno i u skladu sa pravilima nauke i veštine daju nalaz i mišljenje radi utvrđivanja ili ocene neke činjenice u postupku, odnosno, daju iskaz o predmetu veštačenja. Dakle, ako je dužnost veštaka da brižljivo razmotri predmet veštačenja, a prava stručnog savetnika da u toku veštačenja pregleda spise predmeta i predmet veštačenja, da daje primedbe na nalaz i mišljenje veštaka, da na glavnom pretresu postavlja pitanja veštaku, najzad, da bude ispitan o predmetu veštačenja – postavlja se osnovano pitanje na koji način veštak i stručni savetnik mogu da realizuju svoja prava i dužnosti ako nisu prisutni na glavnom pretresu, u toku dokaznog postupka, i nisu upoznati sa sadržinom dokaza izvedenih na glavnom pretresu koji uopšte ne moraju da budu izvedeni u toku istrage, ili je njihova sadržina sa glavnog pretresa različita u odnosu na onu iz istrage, a od ove sadržine bitno zavisi nalaz i mišljenje veštaka, odnosno, sadržaj iskaza stručnog savetnika? Ili, kako stručni savetnik na glavnom pretresu može da ostvari prava da prisustvuje veštačenju, da postavlja pitanja veštaku i daje primedbe na nalaz i mišljenje veštaka ako nije prisutan u sudnici u toku davanja nalaza i mišljenja veštaka, već sedi u sudskom hodniku i čeka da bude pozvan u sudnicu?

Čini nam se da je zakonodavac ovde prećutno predvideo obavezu predsednika veća da veštaka i stručnog savetnika upozna sa sadržinom dokaza izvedenih na glavnom pretresu u njihovom odsustvu, ali se opet postavlja pitanje zašto bi se to činilo kada nema nikakvih opasnosti po valjanost postupka da veštak i stručni saradnik prisustvuju glavnom pretresu i neposredno se upoznaju sa sadržinom dokaza. Smatramo da bi ovakvo postupanje bilo protivno načelu neposrednosti krivičnog postupka. Naime, načelo neposrednosti krivičnog postupka, shvaćeno u širem smislu, ne važi samo za organ postupka, stranke i branioca, već za sve krivičnoprocesne subjekte na glavnom pretresu.

⁴² Vidi ZKP, čl. 390. st. 1.

⁴³ Vidi ZKP, čl. 390. st. 4.

Glavnim pretresom rukovodi predsednik veća,⁴⁴ on daje reč krivično-procesnim subjektima, dakle, i veštaku i stručnom savetniku.⁴⁵ Kada optuženi završi iznošenje odbrane, pitanja mu mogu postavljati najpre njegov branilac, potom tužilac, posle njega predsednik veća i članovi veća, a zatim oštećeni ili njegov zakonski zastupnik ili punomoćnik, saoptuženi i njegov branilac, i veštak i stručni savetnik,⁴⁶ međutim, uz odobrenje predsednika veća veštak i stručni savetnik mogu optuženom i neposredno postavljati pitanja.⁴⁷

Pre početka ispitivanja veštaka ili stručnog savetnika predsednik veća će ga upozoriti: 1) da davanje lažnog nalaza i mišljenja ili iskaza predstavlja krivično delo; 2) da je položio zakletvu pre glavnog pretresa; 3) na dužnost veštaka da tačno i potpuno iznese svoj nalaz i mišljenje.⁴⁸ Predsednik veća će pre početka ispitivanja pozvati svedoka ili veštaka, koji nije položio zakletvu pre glavnog pretresa, ili stručnog savetnika da to učini.⁴⁹

Na glavnom pretresu stručni savetnik ispituje se uz shodnu primenu pravila o ispitivanju svedoka,⁵⁰ a veštak izlaže usmeno svoj nalaz i mišljenje, ali mu veće može dozvoliti da pročita pisani nalaz i mišljenje koji će potom priložiti zapisniku.⁵¹ Veštaku ili stručnom savetniku neposredno postavljaju pitanja stranke i branilac, predsednik veća i članovi veća, a oštećeni ili njegov zakonski zastupnik i punomoćnik, i veštak ili stručni savetnik mogu neposredno postavljati pitanja uz odobrenje predsednika veća.⁵² Ako obe stranke predlože isto veštačenje, smatraće se da je dokaz predložila stranka čiji je predlog prvi zaveden u sudu.⁵³ Ako je sud odredio veštačenje bez predloga stranaka, pitanja prvi postavljaju predsednik i članovi veća, potom tužilac, optuženi i njegov branilac i veštak ili stručni savetnik.⁵⁴ Oštećeni ili njegov zakonski zastupnik i punomoćnik imaju pravo da postave pitanja veštaku ili stručnom savetniku nakon tužioca, uvek kada tužilac ima pravo na ispitivanje.⁵⁵ Najpre se obavlja osnovno ispitivanje, posle toga unakrsno ispitivanje, a po odobrenju predsednika veća mogu se postavljati dodatna pitanja.⁵⁶ Prilikom ispitivanja veštaka ili

⁴⁴ Vidi ZKP, čl. 367. st. 1.

⁴⁵ Vidi ZKP, čl. 367. st. 2. t. 6.

⁴⁶ Vidi ZKP, čl. 398. st. 1.

⁴⁷ Vidi ZKP, čl. 398. st. 2.

⁴⁸ Vidi ZKP, čl. 401. st. 1.

⁴⁹ Vidi ZKP, čl. 401. st. 2.

⁵⁰ Vidi ZKP, čl. 98.

⁵¹ Vidi ZKP, čl. 402. st. 1.

⁵² Vidi ZKP, čl. 402. st. 2.

⁵³ Vidi ZKP, čl. 402. st. 3.

⁵⁴ Vidi ZKP, čl. 402. st. 4.

⁵⁵ Vidi ZKP, čl. 402. st. 5.

⁵⁶ Vidi ZKP, čl. 402. st. 6.

stručnog savetnika shodno se primenjuju odredbe Zakonika koje se odnose na situaciju da krivičnoprocesni subjekt izmeni svoju u toku postupka ranije datu odbranu ili iskaz, te odredbe koje se odnose na nedozvoljena pitanja ili pitanja koja se ne odnose na predmet pretresanja.⁵⁷

Ispitani svedoci, veštaci ili stručni savetnici ostaju u sudnici ako ih predsednik veća, nakon izjašnjenja stranaka, sasvim ne otpusti, ili ako, po predlogu stranaka ili po službenoj dužnosti, ne naredi da se privremeno udalje iz sudnice da bi kasnije mogli biti ponovo pozvani i još jednom ispitani u prisustvu ili odsustvu drugih svedoka, veštaka ili stručnih savetnika.⁵⁸

Ako se zbog prirode veštačenja ne mogu očekivati, ili nisu potrebna potpunija objašnjenja, veće može odlučiti da se, umesto pozivanja i ispitivanja veštaka, izvrši uvid u priloženi nalaz i mišljenje, ili da, ako oceni da je to potrebno, predsednik veća ukratko iznese njihovu sadržinu ili ih porčita.⁵⁹ Nakon izvođenja drugih dokaza i primedbi stranaka, veće može naknadno odrediti neposredno ispitivanje veštaka.⁶⁰

3.2. Veštak i stručni savetnik na glavnom pretresu u dosadašnjoj praksi primene Zakonika o krivičnom postupku

U vreme sačinjavanja ovog teksta nema mnogo iskustava u primeni Zakonika o krivičnom postupku iz 2011. godine u praksi. On je tek počeo da se primenjuje pred redovnim sudovima u Republici Srbiji. Međutim, počev od 15. januara 2012. godine Zakonik se primenjuje u postupcima za krivična dela za koja je posebnim zakonom određeno da postupa javno tužilaštvo posebne nadležnosti, dakle, u krivičnim postupcima koji se vode pred odeljenjima Višeg suda u Beogradu za organizovani kriminal i za ratne zločine.

Postoje pravna shvatanja sa zajedničkih sednica sudija ova dva odeljenja Višeg suda u Beogradu o primeni instituta Zakonika iz 2011. godine u praksi. Neka od njih odnose se i na primenu odredaba Zakonika o veštačenju i stručnom savetniku. Naime, iako se čini da je u Zakoniku precizno određen položaj stručnog savetnika, njegova ovlašćenja i obaveze, ipak su se u praksi pojavile dileme, u vezi sa kojim su usvojena sledeća pravna shvatanja:

- ukoliko ga postavlja organ postupka stručni savetnik mora biti sa spiska veštaka, što je i logično jer se na ovu situaciju shodno primenjuju odredbe o postavljanju punomoćnika, branioca i veštaka koji se takođe nalaze na određenim spiskovima; ovo je ujedno garant ispunjenosti ne

⁵⁷ Vidi ZKP, čl. 402. st. 7.

⁵⁸ Vidi ZKP, čl. 400. st. 1.

⁵⁹ Vidi ZKP, čl. 403. st. 1.

⁶⁰ Vidi ZKP, čl. 403. st. 2.

samo formalnih, već i materijalnih uslova, uz pretpostavku stručnosti kao bitne u domenu zaštite prava krivičnoprocesnih subjekata u čijem je interesu ustanovljen ovaj institut;

- stručni savetnik se ispituje o predmetu veštačenja, pri čemu on daje iskaz, a ne nalaz i mišljenje, jer se tako i zaklinje, naime, da će dati iskaz u skladu sa pravilima nauke i veštine;
- uloga stručnog savetnika u krivičnom postupku je prevashodno u funkciji provere veštačenja, s obzirom na to da je lice koje raspolaže stručnim znanjem iz oblasti u kojoj je određeno veštačenje; međutim, ako se pojave suprotnosti između iskaza stručnog savetnika i nalaza i mišljenja veštaka ne bi trebalo odrediti „super veštačenje”, jer ne postoji suprotnost između dva veštačenja koja su u istoj ravni; takve suprotnosti, makar to bile samo nejasnoće, mogu se rešavati ispitivanjem veštaka i stručnog savetnika, kao i sagledavanjem njihovog izjašnjenja i stručnog mišljenja u svetlu drugih dokaza.⁶¹

4. RAZMIŠLJANJA KOJA SE NAMEĆU KAO LOGIČNA

Ono što je u vezi sa stručnim savetnikom već sada, na početku primene Zakonika o krivičnom postupku iz 2011. godine izvesno, jeste činjenica da će njegovo angažovanje u krivičnom postupku znatno poskupeti postupak. Inače je poznato da je krivični postupak skup upravo zbog angažovanja veštaka različitih struka u njemu. Dovoljno je reći da je u jednoj krivičnoj stvari čiji je predmet neovlašćeno stavljanje u promet opojnih droga često neophodno angažovati veći broj veštaka: psihijatra radi utvrđivanja psihičkog zdravlja okrivljenog u vreme izvršenja dela i u toku postupka, testove radi provere da li je vreme lišenja slobode pozitivan na opijate, veštaka fizičko-hemijske struke radi utvrđivanja svojstava i sadržaja materije za koju se sumnja da je predmet izvršenja dela, veštaka specijalistu za biološke nauke radi utvrđivanja prisustva mikrotragova na paketima u kojima je zapakovana ova supstanca. Ovo je samo jedan primer. Naknada za angažovanje veštaka u toku krivičnog postupka isplaćuje se iz sredstava budžeta Republike Srbije namenjenih pravosuđu. Istina, osuđujućom sudskom presudom u najvećem broju slučajeva osuđeni je obavezan da državi nadoknadi troškove koje je imala u toku postupka, ali, opet, u velikom broju slučajeva ove troškove je nemoguće naplatiti zbog lošeg imovnog stanja osuđenog. U ovakvoj situaciji, angažovanje stručnog savetnika, u suštini još jednog veštaka, povećava troškove krivičnog postupka.

⁶¹ Vučinić, Vladimir i Trešnjev, Aleksandar, *Priručnik za primenu Zakonika o krivičnom postupku*, Prvo izdanje, Poslovni biro DOO, Beograd, 2013, 273.

Međutim, uvođenje u srpski krivični postupak pojma stručnog savetnika ima svoj *ratio legis*. I do sada smo imali običaj da kažemo da sudija, da bi uspešno obavljao svoj posao, mora biti multiobrazovana osoba. Pre svega, mora odlično da poznaje pravne propise iz materije u kojoj postupuje, materijalne i procesne zakone, ali takođe, da bi mogao da komunicira sa strankama, svedocima i veštacima sudija mora da poznaje mnoge naučne discipline, pre svega psihologiju, psihijatriju, medicinu uopšte, a posebno sudsku medicinu, ekonomiju, tehničke nauke, posebno iz oblasti saobraćaja, građevinu, arhitekturu i tako dalje. Ovo uopšte nije lako. Ako to važi za sudije, osobe koje su akademski obrazovane, kako će se u komunikaciji sa veštacima snaći okrivljeni, koji su u najvećem broju slučajeva manje obrazovane osobe? Veštaka u toku istrage postavlja javni tužilac, dakle, u toku istrage, a i kasnije na pretresu, veštačenje je najčešće dokaz optužbe.

U ovakvoj situaciji, logično je da okrivljeni u toku postupka ima pored sebe stručnog savetnika, lice koje poseduje stručno znanje iz oblasti iz koje je određeno veštačenje, kako bi se ravnopravno i adekvatno suprotstavio tezama optužbe zasnovanim na nalazu i mišljenju veštaka.

Sa druge strane posmatrano, dosadašnja sudska praksa je pokazala da bez obzira koliko široko sud bio obrazovan, on nije mogao svojim znanjem da se suprotstavi nalazima i mišljenjima veštaka sa kojima se nije slagao. Naime, do sada, ukoliko bi sud u toku postupka posumnjao u valjanost nalaza i mišljenja veštaka, posebno ocenjujući ga u vezi sa drugim dokazima izvedenim na glavnom pretresu, morao je da angažuje novog veštaka iste struke, još češće stručnu ustanovu ili državni organ koji raspolaže stručnjacima iz oblasti u kojoj je određeno veštačenje.⁶² Sud je ovo nevoljno činio jer je to podrazumevalo dodatno vreme i dodatna materijalna sredstva. Pored toga, sa aspekta suda uopšte

⁶² Deo obrazloženja ukidnog rešenja Vrhovnog suda Srbije Kž. I. 1349/00 od 23. 11. 2000. godine: „Prvostepeni sud je, suprotno mišljenju veštaka neuropsihijatra dr B. R., zaključio da je optuženi I. M. psihički i fizički zavisn od upotrebe opojne droge i da postoji uzročna veza između njegove zavisnosti od upotrebe opojne droge i krivičnih dela koja mu se stavljaju na teret. Na tom zaključku zasnovana je odluka suda kojom je ovom optuženom izrečena mera bezbednosti obavezno lečenje narkomana... Veštak neuropsihijatar, čije mišljenje je korektno interpretirano u obrazloženju pobijane presude, bio je izričit u tome da je optuženi I. M. osoba koja duže vremena zlostrebljava drogu, da zbog svog psihičkog statusa i karakternih crta pri svakom nerešenom i intrapsihičkom konfliktu ili nesporazumu sa okolinom svoje psihičke tenzije pokušava da reši na neadekvatan i nepromišljen način posezanjem za drogom, ali da kod njega nije utvrđena zavisnost od droge koja se kvalitativno razlikuje od zlostrebe droge po tome što se droga ne uzima po slobodnoj volji, već zbog postojanja bazičnog poriva zbog kojeg zavisnik gubi sposobnost da slobodno odlučuje o upotrebi ili zlostrebi droge. Pri takvom mišljenju veštak je ostao i na glavnom pretresu... Kako sud ne može svojim mišljenjem da zameni mišljenje veštaka sa kojim se ne slaže, nužno je da se u ponovnom postupku pribavljanjem dokumentacije o lečenju optuženog i ponovnim saslušanjem veštaka dr B. R. otkloni sumnja u tačnost njegovog mišljenja, ili zatraži mišljenje drugih veštaka.”

nije dobro da u jednom postupku u vezi sa istim predmetom veštačenja postoje dva protivurečna nalaza i mišljenja veštaka.

Uvođenjem u krivični postupak instituta stručnog savetnika sud u ovom krivičnoprocesnom subjektu dobija na glavnom pretresu savetnika o predmetu veštačenja i pomagača da bolje razume nalaz i mišljenje veštaka, a u fazi donošenja odluke o glavnoj stvari razloge da ne prihvati nalaz i mišljenje veštaka sa kojim se ne slaže. Drugim rečima, ukoliko ne prihvati nalaz i mišljenje veštaka sud više ne mora da određuje novo veštačenje o istom predmetu veštačenja, već, ukoliko smatra da je osnovan i valjan, može da prihvati iskaz stručnog savetnika povodom iste stvari. Kako smo videli, na istoj poziciji je i pravno shvatanje sa zajedničke sednice sudija odeljenja Višeg suda u Beogradu.

U izlaganjima koja su prethodila izneli smo bitne zakonske odredbe koje definišu veštačenje, veštaka, stručnog savetnika, njihov položaj i odnose u krivičnom postupku. Na prvi pogled sve je to jasno. Međutim, moramo da primetimo da Zakonik određuje „dve vrste” stručnog savetnika u krivičnom postupku: 1) stručnog savetnika kojeg je u toku postupka izabrala stranka i 2) stručnog savetnika koga u toku postupka postavlja organ postupka okrivljenom i oštećenom kao tužiocu na njegov zahtev. Smatramo da će u praksi s aspekta odnosa između veštaka i stručnog savetnika biti vrlo bitno da li je stručni savetnik „izabran” ili „postavljen”. Naime, angažovanje obe „vrste” stručnog savetnika u krivičnom postupku mora biti plaćeno, a plaćaće ih lice koje ga je izabralo, odnosno postavilo. U ovakvoj situaciji, sa aspekta novčane satisfakcije za stručno angažovanje u krivičnom postupku čini nam se da je bolje biti izabrani stručni savetnik. U slučajevima kada ga je izabrao okrivljeni biće teško, ako ne i nemoguće, pod uslovom da je to uopšte bitno, utvrditi kako je i koliko stručni savetnik bio plaćen od svog vlastodavca za trud koji je uložio na glavnom pretresu da ospori nalaz i mišljenje veštaka koji je bio „kamen temeljac” optužnice za teško krivično delo i mogao da bude osnov eventualne osuđujuće presude ukoliko bi se utvrdilo da je okrivljeni kriv. Nije prijatno ako vam vlastodavac ode na izdržavanje višegodišnje kazne zatvora i pri tom vam kaže da ga je to zadesilo zbog vaše nestručnosti. Ovo dalje otvara temu moralnosti i savesnosti stručnih savetnika u krivičnom postupku, i veštaka uopšte, kao pitanja koje se postavlja kada je reč o korupciji u pravosuđu.⁶³ Međutim, ova tema prevazilazi okvire ovoga rada.

⁶³ Treba reći da o ovoj temi govore veštaci. Tako, Milomir Jovanović (Institut za pravo i finansije) navodi da u praksi postoje mišljenja da rad veštaka u Srbiji nije na zadovoljavajućem nivou, da su veštačenja u velikoj meri subjektivna, a nalazi nedovoljno stručni, te se lako „obaraju na sudu”, zatim, da nečasne radnje koje izjedaju celokupno društvo, mito i korupcija, nisu zaobišle nijedan deo veštaka. Ipak, zaključuje na kraju, veliki broj veštaka svoje poslove obavlja časno, moralno i stručno (vidi, Jovanović, Milomir: članak „Veštak i veštačenje”, <http://ipf.rs/wp-content/uploads/2012/09/VE%C5%A0TAK-I>, septembar 2013).

Dotaknimo se na kraju još jednog pitanja bitnog za praksu. Recimo ponovo: Zakonik određuje „dve vrste” stručnog savetnika u krivičnom postupku: 1) stručnog savetnika kojeg je u toku postupka izabrala stranka, dakle okrivljenog i tužioca i 2) stručnog savetnika koga u toku postupka postavlja organ postupka okrivljenom i oštećenom kao tužiocu na njegov zahtev. Zakonik u ovoj odredbi ne pominje oštećenog i njegovo eventualno pravo na stručnog savetnika u krivičnom postupku. Pitanje, dakle, glasi: da li oštećeni u toku krivičnog postupka može da izabere, ovlasti stručnog savetnika kao lice sa stručnim znanjem koje može da mu pomogne u ostvarivanju imovinskopravnog zahteva?

Iako u Zakoniku to nije izričito navedeno, mislimo da je odgovor na ovo pitanje pozitivan. U Zakoniku nije navedeno da oštećeni to ne može da učini. Kako smo već naveli, u praksi smo imali situacije da su oštećeni u toku krivičnog postupka na osnovu mišljenja izabranih veštaka ekonomske struke koje su angažovali van postupka osporavali nalaze i mišljenja veštaka iste struke koje je postavio sud, tvrdeći da je okrivljeni na njihovu štetu protivpravno prisvojio veću imovinsku korist od one koju je utvrdio veštak kojeg je postavio sud. U situaciji kada se Zakonik izričito o ovome ne izjašnjava, smatramo da je ovakvo procesno postupanje legitimno. Najzad, oštećenom se ne može osporiti da se u toku krivičnog postupka savesno stara da pred sudom ostvari svoje interese u najvećoj meri u kojoj mu to dozvoljava materijalnopravna norma.

5. ZAKLJUČCI

Predstoje nam godine primene Zakonika o krivičnom postupku iz 2011. godine pred sudovima opšte nadležnosti u Republici Srbiji. Već sada, u toku i nakon prezentovanja i edukacija pravničke javnosti o novim institutima propisanim u Zakoniku svima je jasno da prelazak rada sudija, tužilaca i advokata, kao i drugih krivičnoprocesnih subjekata sa jednog krivičnoprocesnog sistema na drugi, novi, uopšte neće biti lak i zahtevaće od svih velike napore da se u sudnicama prihvate i zažive nove procedure i instituti.

I do sada smo imali veštačenje i veštake u krivičnom postupku, tako da ovo nije novina. Međutim, institut stručnog savetnika je nova pojava u srpskom krivičnom postupku i biće potrebno izvesno vreme i trud da se sudije, tužiocci, okrivljeni, branioci i drugi krivičnoprocesni subjekti naviknu na prisustvo stručnog savetnika u postupku i nauče na koji način se ovaj krivičnoprocesni subjekt može najbolje upotrebiti u cilju ostvarenja krivičnoprocesnog zadatka, odnosno rešenja krivične stvari.

Ipak, čini nam se da će najveći trud u tom cilju morati da ulože veštaci koji se postavljaju u krivičnom postupku. Naime, sa uvođenjem instituta stručnog

savetnika u srpski krivični postupak veštaci su u istoj krivičnoj stvari dobili često pomagača, češće oponenta, ali uvek kontrolora njihovih nalaza i mišljenja.

Postoji izreka koja ne služi na čast pravnicima koja glasi: „Dva pravnik – tri mišljenja.” Međutim, čini nam se da će vreme pokazati da pravnici možda i nisu tako nesaglasni u mišljenjima kao što se čini, da su možda i vrlo saglasni u odnosu na druge profesije.

EXPERT AND PROFESSIONAL ADVISER IN CRIMINAL PROCEEDING

Milan Davidovic,
Bachelor of Laws
Judge of the Superior Court Kraljevo

S u m m a r y

In this paper, the author analyzes the solutions of evidentiary action of expertise, position, rights and responsibilities of expert and professional adviser in the Code of Criminal procedure of the Republic of Serbia 2011. The specific provisions of the Code related to expertise, experts and professional adviser which are not considered as good solutions and which should be changed are listed in this paper. Also, the typical cases of expertise from jurisprudence which are deemed as evidence on which judgment cannot be based are listed. Finally, the author gives critical evaluation of the reasons for the introduction of professional adviser, considers the position of expert and professional adviser at the trial and their interrelation.

Key words: Code of Criminal procedure, criminal proceeding, expertise, expert, finding and opinion, professional adviser

Мр Весна Билбија,
руководилац одељења у Служби за правне и кадровске послове
ЈП ПТТ саобраћаја „Србија”, Радна јединица ПС „Суботица”

ПРАВНИ ПОЛОЖАЈ СИНДИКАТА *

САЖЕТАК: Одредбама Закона о раду дефинисано је шта се сматра синдикатом. Тако, синдикатом се сматра самостална, демократска и независна организација запослених у коју се они добровољно удружују ради заступања, представљања, унапређења и заштите својих професионалних, радних, економских, социјалних, културних и других појединачних и колективних интереса. За његово оснивање није потребно никакво претходно одобрење, већ упис у регистар синдиката код надлежног органа. Међутим, епитет репрезентативности стиче само синдикат коме је у складу са законом утврђена репрезентативност. Поред наведеног, тема овог рада су конкретне одредбе о деловању синдиката садржане у Закону о раду, одредбе које регулишу права и положај синдикалих представика и критички осврт на исте.

Кључне речи: синдикат, послодавац, запослени, представник синдиката, репрезентативност

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Тренутно највећи светски интернет претраживач Google (www.google.com) понудиће избор од „*about 193,000,000*“, интернет страница (податак на дан: 15. 9. 2013), уколико се као критеријум претраге унесе реч Syndikat (енгл. синдикат). Покушате ли да поновите претрагу са истим

* Рад примљен 24. 9. 2013. године.

критеријумом само пар сати касније, број понуђених страница значајно ће порастати. Непоузданост наведених података и ненаучни приступ нема циљ да умањи значај покрета који је настао под окриљем индустријске револуције када су као последица концентрације производње и поделе рада успостављени односи неједнакости који трају до данашњих дана, већ да укаже на ширину значења самог појма, а још више на учесталост његове примене. Поларизација на свет капитала и свет рада, власнике и невласнике, управљаче и извршиоце настала 40-тих година XIX века добила је епитет трајности, а са њом и потреба радника-запослених да организовањем у синдикате заштите своје интересе.

Прва удружења радника настала су у тајности и конспирацији. До легализације и признавања синдикалних права и слобода преваљен је дуг пут, неретко обележен крвавим окршајима и жртавама.¹ Изучавање синдикалног покрета, његове историје и развоја, а нарочито изучавање и анализа који су место, улога и значај синдиката данас, бројни аутори, правне и друге струке налазе занимљивим.

Динамичан развојни пут на који су утицале промене у структури радне снаге, у карактеру производних и својинских односа, затим укупне социјалне и политичке организације друштва и државе, имао је и синдикални покрет у Републици Србији.

Синдикализам у Србији данас?

Мало је рећи да је кредибилитет синдикалног покрета озбиљно пољуљан. Разлози за овако низак рејтинг синдиката честа су тема округлих столова и конференција. Теме попут односа синдиката и политике, међусобни утицај синдиката и политичких партија, значај и улога синдиката у транзиционим променама, социјални дијалог, трипартитно преговарање заокупљају научну заједницу, како из академских, тако и из економских и политичких разлога. Сем стручне, не јењава ни пажња шире јавности, при чему медијским простором доминира популизам и сензационализам, оличен у насловима попут „Интерес синдиката пречи од радника”², „Синдикати ратују међу собом, радничка права чекају”³, „Синдикална армија не брани раднике”⁴ и слични.

¹ Најпознатије су свакако радничке демонстрације 1. маја у Чикагу 1886. године, када је у сукобима радника са полицијом било погинулих и рањених на обе стране.

² Доступно на интернет страницама:

<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:445682-Interes-sindikata-prec-i-od-radnika>, 24. 7. 2013.

³ <http://www.naslovi.net/2013-07-25/novi-magazin/sindikati-ratuju-medju-sobom-radnicka-prava-cekaju/6512999>, 25. 7. 2013.

<http://www.novimagazin.rs/ekonomija/sindikati-ratuju-medju-sobom-radnicka-prava-cekaju> 24. 7. 2013.

⁴ <http://www.politika.rs/rubrike/Tema-nedelje/Kriza-sindikata/Sindikalna-armija-ne-braniradnike.lt.html>, 12. 5. 2013.

ПРАВНА РЕГУЛАТИВА СИНДИКАЛНИХ СЛОБОДА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Полазну основу за остваривање синдикалних слобода и права у једној држави чини њихово гарантовање правним поретком државе. Момент легализације и признавања синдикалних права догодио се најпре у најразвијенијим земљама – крајем XIX века, док су у осталим земљама синдикалне слободе правно утемељене знатно касније, између два светска рата или након Другог светског рата.

Што се тиче правне регулативе синдикалних слобода у нашем правном систему, почнимо од акта највише правне снаге.

У оквиру члана који носи назив Слобода удруживања, Устав Републике Србије⁵ гарантује слободу синдикалног удруживања и деловања, прокламујући је истовремено са слободом политичког и сваког другог удруживања и деловања (као и правом да се остане изван сваког удружења), не ограничавајући је претходним одобрењем. Упис код надлежног органа једини је услов синдикалног организовања према Уставу Републике Србије.

Закон о раду⁶ је пропис чије одредбе најзначајније одређују синдикалне слободе. У складу са уставним одредбама, наведеним законом запосленима се јамчи слобода синдикалног организовања и деловања без одобрења, уз упис у регистар.⁷ Дакле, запослени наведено право остварују уз испуњење јединог услова – упис синдикалне организације код надлежног органа. За ово оснивање није потребно никакво претходно одобрење, већ упис у регистар синдиката који води министарство надлежно за послове рада.⁸

Синдикалне слободе имају свој основ у међународним документима, у конвенцијама и препорукама Међународне организације рада, те је на овом месту значајно подсетити на уставну одредбу према којој су опште прихваћена правила међународног права и потврђени међународни уговори саставни део правног поретка Републике Србије и непосредно се примењују. Међутим, иста одредба прописује да потврђени међународни уговори морају бити у складу са Уставом.⁹ Интенција проширивања

⁵ Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006, чл. 55, ст. 1–2.

⁶ Закон о раду, *Службени гласник РС* број 24/2005, 61/2005, 54/2009 и 32/2013, даље у фуснотама ЗОР.

⁷ ЗОР, чл. 206.

⁸ Правилником о упису синдикалних организација у регистар, *Службени гласник РС*, бр. 50/2005 и 10/2010, уређен је начин уписа синдиката као организације запослених, као и начин и поступак за промену података који се уписују у регистар, те брисање синдиката из регистра.

⁹ Устав Републике Србије, чл. 16. ст. 2.

синдикалих слобода резултат је стварања и развијања међународног законодавства, учвршћивања и примене међународних стандарда рада и интензивне активности МОП-а. У питању је већи број међународних докумената, међу којима је незаобилазна Универзална декларација о правима човека (усвојила је ОУН 1948. године) која утврђује да свако има право да образује и да ступа у синдикате ради заштите својих интереса¹⁰, као и Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима¹¹, који у члану 8, између осталог, предвиђа обавезу за државе чланице Пакта да осигурају право сваког лица да са другима оснива синдикат и да се учлани у синдикат по свом избору, уз једини услов да правила утврди заинтересована организација, у циљу унапређења и заштите економских и социјалних интереса. Остваривање овог права може бити предмет једино ограничења предвиђених законом и која представљају поребне мере у демократском друштву, у интересу националне безбедности или јавног поретка, или заштите права и слобода другог.

У вези са усвојеним уставним и законским решењем према коме синдикално организовање и деловање није ограничено претходним одобрењем, већ је једини услов упис код надлежног органа, најзначајнија је Конвенција МОП-а бр. 87. о синдикалним слободама и заштити синдикалних права¹² која у свом чл. 2. предвиђа да радници и послодавци, без изузетка, имају право да, без претходног одобрења, образују организације по свом избору, као и да приступају овим организацијама, под искључивим условом да се придржавају статута ових последњих.

Важећи Закон о раду је основним одредбама одредио значење појединих појмова и то: запослени, послодавац, као и шта се сматра синдикатом и удружењем послодавца. Тако, синдикатом се сматра самостална, демократска и независна организација запослених у коју се они добровољно удружују ради заступања, представљања, унапређења и заштите својих професионалних, радних, економских, социјалних, културних и других појединачних и колективних интереса.¹³ Поред овога, у основним одредбама закона, место су нашле и одредбе о основним правима и обавезама

¹⁰ Чл. 23. Декларације гласи:

„1. Свако има право на рад, на слободан избор запослења, на правичне и задовољавајуће услове рада и на заштиту од незапослености.

2. Свако, без икакве разлике има право на једнаку плату за једнаки рад.

3. Свако ко ради има право на праведну и задовољавајућу накнаду која њему и његовој породици обезбеђује егзистенцију која одговара људском достојанству и која ће, ако буде потребно, бити употпуњена другим средствима социјалне заштите.

4. Свако има право да образује и да ступа у синдикате ради заштите својих интереса.”

¹¹ *Службени лист СФРЈ*, бр. 7/71.

¹² *Службени лист ФНРЈ*, бр. 8/58.

¹³ ЗОР, чл. 6.

запослених и послодаваца. Ради остваривања својих синдикалних права, нарочито се истичу одредбе чл. 13. према којима запослени непосредно, односно преко својих представника, имају право на удруживање, мирно решавање колективних и индивидуалних радних спорова, консултовање, информисање и изражавање својих ставова о битним питањима из области рада. Због наведених активности, запослени, односно представник запослених, не може бити позван на одговорност нити стављен у неповољан положај у погледу услова рада, ако поступа у складу са законом и колективним уговором.¹⁴

Полазећи од овако опредељеног значења појма синдиката, Закон о раду у гл. XIX. Организације запослених и послодаваца, садржи конкретне одредбе о деловању синдиката.

ОСНИВАЊЕ И ДЕЛОВАЊЕ СИНДИКАТА ПРЕМА ОДРЕДБАМА ЗАКОНА О РАДУ

Како је речено, слобода синдикалног организовања и деловања, без претходног одобрења и уз упис у регистар, зајемчена је чл. 206. Закона о раду, а према наредном члану запослени приступа синдикату потписивањем приступнице. Послодавац је дужан да запосленом који је члан синдиката на име синдикалне чланарине одбије износ од зараде на основу његове писмене изјаве и да тај износ уплати на одговарајући рачун синдиката. Синдикат је дужан да достави послодавцу акт о упису у регистар синдиката и одлуку о избору председника и чланова органа синдиката, у року од осам дана од дана достављања акта о упису синдиката у регистар, односно од дана избора органа синдиката.¹⁵ Овакво законско прописивање штити и послодавца и синдикалну организацију од евентуалних пропуста у међусобном комуницирању, јер доставом наведених докумената, конкретна синдикална организације легализује своје деловање код послодавца и делегира конкретна лица за контакт са послодавцем.¹⁶

¹⁴ У регулисању изложених права од посебног су значаја следеће конвенције и препоруке МОП-а: Конвенција број 98. о правима радника на организовање и на колективне преговоре, *Службени листић ФНРЈ – Међународни уговори и други споразуми*, бр. 11/58. Конвенција бр. 135. о заштити и олакшицама које се пружају представницима радника у Предузећу и Препорука бр. 143. о радничким представницима *Службени листић СФРЈ – Међународни уговори и други споразуми*, бр. 14/82.

¹⁵ ЗОР, чл. 208.

¹⁶ Остоја Милисављевић, Жељко Албанезе: *Коментар Закона о раду*, Пословни биро, ДОО, Београд, 2005, 286.

Синдикат има право да га послодавац обавести о економским и радно-социјалним питањима од значаја за положај запослених, односно чланова синдиката.¹⁷ Слово је закона да је циљ синдикалног удруживања заступање, представљање, унапређење и заштита професионалних, радних, економских, социјалних, културних и других појединачних и колективних интереса чланова синдиката. Ради остварења овакве улоге синдиката, обавеза за послодавца да обезбеди одређене информације прописана је законом одредбом. Да би се отклонила различита тумачења овог права синдиката, односно обавезе послодавца, начин обавештавања, обим и динамика, могу се конкретизовати одредбама колективног уговора код послодавца.¹⁸ Закон је уредио и питање обезбеђивања техничко-просторних услова за рад синдиката: послодавац је дужан да синдикату обезбеди техничко-просторне услове и приступ подацима и информацијама неопходним за обављање синдикалних активности. Техничко-просторни услови за обављање активности синдиката утврђују се колективним уговором или споразумом послодавца и синдиката.¹⁹

Наведена законска одредба начелног је карактера. Поред ње, обавештавање синдиката је у одређеним случајевима конкретизовано законом, тачније у случајевима утврђеним законом послодавац има дужност да затражи мишљење синдиката.²⁰ Тако, према чл. 62, ст. 3, пре увођења ноћног рада послодавац је дужан да затражи и мишљење синдиката о мерама безбедности и заштити живота и здравља на раду запослених који рад обављају ноћу. У вези са мерама безбедности и заштити живота и здравља на раду запослених који рад обављају ноћу, послодавац је према истој одредби дужан да пре увођења ноћног рада затражи мишљење министарства надлежног за послове рада и министарства надлежног за послове здравља. За разлику од мишљења наведених субјеката, мишљење синдиката не обавезује послодавца. Ипак, будући да је прописана обавеза његовог прибављања, логично следи обавеза послодавца да га размотри и у зависности од његовог садржаја, обавести синдикат о ставу који је заузео. Надаље, сходно чл. 154, послодавац је дужан да пре доношења програма решавања вишка запослених, у сарадњи са ререзентативним синдикатом код послодавца и републичком организацијом надлежном за запошљавање, предузме одговарајуће мере за ново запошљавање вишка

¹⁷ ЗОР, чл. 209.

¹⁸ Видети више: Остоја Милисављевић, Жељко Албанезе: *op. cit.*, 287.

¹⁹ ЗОР, чл. 210.

²⁰ Међу основним обавезама послодавца прописаним у чл. 16, т. 5. утврђена је обавеза послодавца да затражи мишљење синдиката у случајевима утврђеним законом, а код послодавца код кога није образован синдикат од представника кога одреде запослени.

запослених. Затим, послодавац је дужан да упозорење из чл. 180. закона достави на мишљење синдикату чији је запослени члан, а синдикат је дужан да достави мишљење у року од пет радних дана од дана достављања упозорења.²¹ Мишљење синдиката, истина, не обавезује послодавца, али послодавац чини повреду закона ако не испуни наведену обавезу.²² Ипак, достављено мишљење синдиката може значајно да утиче на послодавца да преиспита своју одлуку а, са друге стране, изостанак истог може на послодавца да утиче тако што ће учврстити заузети став у погледу положаја конкретног запосленог.²³

У вези са улогом синдиката у остваривању и заштити појединачних права запослених, истиче се одредба чл. 195. којом је утврђено да синдикат чији је запослени члан може да покрене спор пред надлежним судом против решења којим је повређено право запосленог или када је запослени сазнао за повреду права, ако га запослени овласти.

ПРАВА И ПОЛОЖАЈ ПРЕДСТАВНИКА СИНДИКАТА ПРЕМА ОДРЕДБАМА ЗАКОНА О РАДУ

Одредбе чл. 211–214. уређују права синдикалних представника. Овлашћени представник синдиката има право на плаћено одсуство ради обављања синдикалне функције, у складу са колективним уговором или споразумом послодавца и синдиката, сразмерно броју чланова синдиката. Ако колективни уговор или споразум није закључен, овлашћени представник синдиката за обављање синдикалне функције има право на 40 плаћених часова рада месечно ако синдикат има најмање 200 чланова и по један час месечно за сваких следећих 100 чланова, односно на сразмерно мање плаћених часова ако синдикат има мање од 200 чланова. Колективним уговором или споразумом може се утврдити да овлашћени представник синдиката у потпуности буде ослобођен обављања послова за које је закључио уговор о раду. Ако колективни уговор или споразум није закључен, председник подружнице и члан органа синдиката имају право на 50 % плаћених часова од оних које има синдикални представник ако колективни уговор односно споразум јесте закључен. Синдикални представник овлашћен за колективно преговарање, односно одређен за члана од-

²¹ ЗОР, чл. 181.

²² Весна Билбија: *Упозорење запосленом на постојање разлога за оtkаз уговора о раду: основне одлике институција и дилеме у примени*, Право и привреда, бр. 1–3/2013, 135.

²³ Видети више, Весна Билбија: *op. cit.*, 132–144.

бора за колективно преговарање, има право на плаћено одсуство за време преговарања. Такође, синдикални представник који је одређен да заступа запосленог у радном спору са послодавцем пред арбитром или судом има право на плаћено одсуство са рада за време заступања. Накнада зараде је терет послодавца и износи најмање у висини основне зараде у складу са општим актом и уговором о раду.

Још је код регулисања основних права запослених Закон о раду утврдио да запослени, односно представник запослених, због активности које се односе на удруживање, учешће у преговорима за закључивање колективних уговора, мирно решавање колективних и индивидуалних радних спорова, консултовање, информисање и изражавање својих ставова о битним питањима у области рада, не може бити позван на одговорност, нити стављен у неповољнији положај у погледу услова рада, ако поступа у складу са законом и колективним уговором.²⁴ У вези са тим, члану савета запослених и представнику запослених у управном и надзорном одбору послодавца, затим председнику синдиката код послодавца, као и именованом или изабраном синдикалном представнику, послодавац не може да откаже уговор о раду, нити на други начин да их стави у неповољан положај за време обављања функције и годину дана по престанку функције, послодавац не може да откаже уговор о раду, ако поступају у складу са законом, општим актом и уговором о раду. Међутим, ако наведени представници запослених не поступају у складу са законом, општим актом и уговором о раду, послодавац може да му откаже уговор о раду. Послодавац може уз сагласност министарства да откаже уговор о раду и оном представнику запослених који је вишак и коме је послодавац обезбедио права као што су премештај на друге послове, рад код другог послодавца, преквалификацију или доквалификацију, непуно радно време, али не краће од половине пуног радног времена и друге мере, а овај одбије понуђени посао. Број синдикалних представника који уживају ову заштиту утврђује се колективним уговором, односно споразумом синдиката са послодавцем, зависно од броја чланова синдиката код послодавца.²⁵

Будући да су представници синдиката уједно и запослени код тог послодавца, реално је очекивати да они због обављања својих „синдикалних послова” одсуствују са посла. У пракси је могуће да представници синдиката обављају своје активности несметано, по прећутном одобрењу послодавца, што је одлика „јаког синдиката”. Као и у другим транзиционим земљама и привредама, синдикат је снажно утемељен у државном сектору

²⁴ ЗОР, чл. 13.

²⁵ ЗОР, чл. 188.

(државним органима, јавним предузећима и сл.) и то је, заправо, околност која им обезбеђује епитет „јаког синдиката”. У приватном сектору ситуација је битно другачија. У сваком случају, у одсуству прећутног одобрења или другог споразума, послодавац је дужан да представницима синдиката обезбеди минимум плаћених часова како то закон налаже. Из чињенице да су представници синдиката уједно и запослени код тог послодавца, произилази и потреба да се законом пропише заштита представника синдиката због активности које се односе на удруживање, учешће у преговорима за закључивање колективних уговора, мирно решавање колективних и индивидуалних радних спорова, консултовање, информисање и изражавање својих ставова о битним питањима у области рада. Супротстављеност послодавца и синдиката, природна је колико и супротстављеност послодавца и запослених, а због надређеног положаја који краси послодавачку страну, неопходне су законске одредбе које штите представнике синдиката од позивања на одговорност, стављања у неповољнији положај у погледу услова рада или отказивања уговора о раду због наведених активности, уз услов да поступају у складу са законом, општим актом и уговором о раду.

Овако утврђене привилегије синдиката предмет су стручне критике. Поборници става да је исте потребно новим законом другачије решити, сматрају да се неоправдао велики број синдикалих организација – више од 25.000 регистрованих синдиката у Републици Србији – може објаснити примамљивошћу привилегија које синдикати и њихови активисти уживају на рачун послодавца који има законску обавезу да им обезбеди техничко-просторне услове за рад, да им одобри плаћено одсуство ради обављања синдикалне активности, да одбија од зараде запосленог изнесе за синдикалну чланарину и уплаћује их на рачун синдиката, ако члан пристане, да се уздржи од давања отказа синдикалним представницима или њиховог довођења у неповољнији положај за време обављања функције и годину дана по њеном престанку. Ове привилегије поред тога што су неприципијелне, колидирају и са дефиницијом синдиката као самосталне, независне оргаизације запослених. Онај коме други обезбеђује услове за рад (поготово ако има супротне интересе), не може бити ни самосталан, ни независан. Зато одредбе о којима је реч треба укинути или прилагодити појмовном одређењу синдиката. Ако нека од тих одредаба (после прилагођавања) и остане, требало би да важи само за синдикалне организације са својством репрезентативности. Тако ће нестати и синдикалне организације настале ради лукративних интереса њихових оснивача.²⁶

²⁶ Зоран Ивошевић: *Шта још ваља мењати у Закону о раду*, Избор судске праксе, Глосаријум, Београд, бр. 12/2012, 6.

РЕПРЕЗЕНТАТИВНОСТ СИНДИКАТА

Законом о раду је прописано шта се сматра репрезентативним синдикатом²⁷, као и шта се сматра репрезентативним удружењем послодаваца²⁸. Синдикат се сматра репрезентативним ако:

- 1) је основан и делује на начелима слободе синдикалног организовања и деловања;
- 2) је независан од државних органа и послодаваца;
- 3) се финансира претежно из чланарине и других сопствених извора;
- 4) има потребан број чланова на основу приступница који је законом одређен и
- 5) је уписан у регистар у складу са законом и другим прописом.

Приликом утврђивања репрезентативности на основу броја чланова, приоритет има последња потписана приступница синдикату, а што се тиче потребног броја чланова, репрезентативним синдикатом код послодавца сматра се синдикат у који је учлањено најмање 15 % запослених од укупног броја запослених код послодавца, као и синдикат у грани, групи, подгрупи или делатности у који је непосредно учлањено најмање 15 % запослених у грани, групи, подгрупи или делатности. Репрезентативним синдикатом за територију Републике Србије, односно јединице територијалне аутономије или локалне самоуправе, односно за грану, групу, подгрупу или делатност, сматра се синдикат у који је учлањено најмање 10 % запослених од укупног броја запослених у грани, групи, подгрупи или делатности, односно на територији одређене територијалне јединице.

Изложене законске одредбе, дакле, прописују које услове треба да испуни синдикат да би се сматрао репрезентативним. Упис синдикалне организације код надлежног органа је, како је речено, потребан и довољан услов за њено оснивање, међутим, само неки од тих синдиката добијају епитет „репрезентативни”. Епитет репрезентативности означава одређену масовност и бројчано преимућство у односу на „обичан” синдикат. Сем ове „спољашње” разлике, одредбе Закона о раду које уређују правну и пословну способност синдиката (и удружења послодаваца)²⁹ истичу суштинску разлику између репрезентативних синдиката и оних који то нису: синдикат, коме је у складу са законом утврђена репрезентативност има право на колективно преговарање и закључивање колективног уговора на одговарајућем нивоу; право на учешће у решавању колективних радних спорова; право на учешће у раду трипартитних и мултипартитних тела на одговарајућем нивоу и друга права у складу са законом.

²⁷ ЗОР, чл. 218–220.

²⁸ ЗОР, чл. 221–222.

²⁹ ЗОР, чл. 238–239.

Имајући у виду да су колективни уговори најважнији акти аутономног права, са једном битном одликом – самосталност у односу на законску регулативу (једино ограничење да морају бити сагласни са законом установљено је уставним одредбама³⁰), јасан је напор синдикалних организација да својим активностима анимирају што више запослених и регрутују их у своје чланство у тој мери да обезбеде услове у погледу бројности потребне за репрезентативност. Због значајних додатних могућности учешћа и деловања које уживају само репрезентативни синдикати, законодавац је увидео потребу да детаљно уреди утврђивање репрезентативности синдиката, тачније орган надлежан за утврђивање репрезентативности, захтев за утврђивање репрезентативности, поступак по захтеву и преиспитивање утврђене репрезентативности.³¹

Репрезентативност синдиката код послодавца утврђује послодавац у присуству представника заинтересованих синдиката. Ако је предметни послодавац пропустио да утврди репрезентативност синдиката у року од 15 дана од дана подношења захтева или ако сматра да репрезентативност синдиката није утврђена у складу са законом, синдикат може да поднесе захтев за утврђивање репрезентативности Одбору за утврђивање репрезентативности синдиката и удружења послодавца (у даљем тексту: Одбор). Репрезентативност синдиката за територију Републике Србије, односно јединице територијалне аутономије или локалне самоуправе, односно у грани, групи, подгрупи или делатности, утврђује министар, на предлог Одбора, у складу са законом. Одбор чине по три представника Владе, синдиката и удружења послодавца, који се именују на четири године. Представнике Владе именује Влада на предлог министра, а представнике синдиката и удружења послодавца именују синдикати и удружења послодавца – чланови Социјално-економског савета. Административно-стручне послове за Одбор обавља министарство.

Захтев за утврђивање репрезентативности синдикат подноси послодавцу, подносећи истовремено и доказе да је испунио све услове које је закон прописао за стицање епитета репрезентативности: тј. да има прописан број члаова и да је уписан у регистар у складу са законом и другим пописом. Како је речено, ако је предметни послодавац пропустио да утврди репрезентативност синдиката у року од 15 дана од дана подношења захтева или ако сматра да репрезентативност није утврђена у складу са законом, захтев за утврђивање репрезентативности синдикат подноси Одбору. Поред доказа које подноси уз захтев када га подноси послодавцу, приликом подношења захтева Одбору, синдикат мора поднети доказ да послодавац

³⁰ Устав РС, чл. 195. ст. 1.

³¹ ЗОР, чл. 223–237.

није на регуларан начин решио његов захтев поднет послодавцу. Уз захтев се доставља изјава лица овлашћеног за заступање и представљање синдиката, о броју чланова. Укупан број запослених на територији одређене територијалне јединице, у грани, групи, подгрупи или делатности утврђује се на основу података органа надлежног за статистику, односно другог органа који води одговарајућу евиденцију, а укупан број запослених код послодавца утврђује се на основу потврде послодавца, коју је на захтев синдиката, послодавац дужан да изда.³²

У поступку утврђивања репрезентативности синдиката код послодавца учествују и представници синдиката основаних код послодавца. О поднетом захтеву послодавац одлучује решењем на основу поднетих доказа о испуњењу услова репрезентативности, у року од 15 дана од дана подношења захтева. У случају када је захтев поднет Одбору, исти утврђује да ли су уз захтев поднети сви прописани докази. Као подносилац захтева, синдикат је дужан да на захтев Одбора достави и приступнице синдикату. За отклањање евентуалних недостатака у документацији, одбор оставља 15 дана подносиоцу захтева да исте отклони и уколико подносилац захтева то учини у остављеном року, захтев се сматра уредним и благовременим. Ако је синдикат код послодавца поднео Одбору захтев за утврђивање репрезентативности пре подношења истог послодавцу, односно пре истека 15 дана од дана када је поднео захтев послодавцу, као и ако подносилац захтева не отклони недостатке у документацији у остављеном петнаестодневном року, министар на предлог Одбора доноси закључак о одбацивању захтева. Дакле, до мериторног одлучивања о захтеву није ни дошло, закључком је захтев одбачен без преиспитивања његове основаности.

Министар доноси решење о утврђивању репрезентативности синдиката, на предлог Одбора, ако су испуњени законом утврђени услови и то у року од 15 дана од дана подношења захтева, односно од дана отклањања недостатака. У противном, дакле, ако синдикат не испуњава законом утврђене услове репрезентативности, министар, на предлог Одбора доноси решење о одбијању захтева. Против решења о утврђивању репрезентативности синдиката, односно решења о одбијању захтева, може се покренути управни спор. Ако оцени да нису утврђене све чињенице битне за утврђивање репрезентативности, министар може да захтева од Одбора преиспитивање предлога о утврђивању репрезентативности, у року од осам дана од дана достављања предлога, а Одбор је дужан да се изјасни и

³² Јасно, послодавац располаже подацима о броју запослених, те је њихово достављање излишно у ситуацији када се захтев подноси послодавцу, али када захтев за утврђивање репрезентативности синдикат подноси Одбору наведени податак је од кључне важности.

достави коначан предлог министру у року од три дана од дана достављања захтева за преиспитивање. Министар је дужан да поступи по коначном предлогу и донесе решење о утврђивању репрезентативности синдиката или о одбијању таквог захтева.

Једном утврђена репрезентативност синдиката не мора остати неизмењена.³³ Синдикат, послодавци и удружење послодаваца могу поднети захтев за преиспитивање утврђене репрезентативности по истеку рока од три године од дана доношења решења којим је репрезентативност утврдио послодавац, односно од дана доношења решења од стране министра на предлог Одбора, односно на поновљени предлога Одбора.

Преиспитивање репрезентативности синдиката код послодавца, утврђене решењем послодавца, може се покренути на иницијативу послодавца, односно на захтев другог синдиката код тог послодавца. Захтев за преиспитивање репрезентативности синдиката код послодавца утврђене решењем министра може поднети послодавац код кога је основан синдикат чија се репрезентативност преиспитује или други синдикат код тог послодавца. Захтев за преиспитивање репрезентативности синдиката за територију Републике Србије, односно јединице територијалне аутономије или локалне самоуправе, односно у грани, групи, подгрупи или делатности може да поднесе синдикат основан за територијалну јединицу, односно грану, групу, подгрупу или делатност за коју је основан синдикат чија се репрезентативност преиспитује.

Захтев за преиспитивање утврђене репрезентативности коју је утврдио послодавац подноси се послодавцу код кога је основан синдикат чија се репрезентативност преиспитује и садржи назив синдиката, број акта о регистрацији, разлоге због којих се захтева преиспитивање репрезентативности и навођење доказа који на то указују. Послодавац је дужан да у року од осам дана од дана пријема захтева о томе обавести синдикат чија се репрезентативност преиспитује и затражи да достави доказе о испуњавању законских услова репрезентативности, а синдикат је дужан да у року од осам дана од дана пријема обавештења достави послодавцу тражене доказе. Захтев за преиспитивање утврђене репрезентативности утврђене решењем министра, подноси се Одбору и садржи назив синдиката, односно удружења послодаваца, ниво оснивања, број акта о регистрацији, разлоге због којих се захтева преиспитивање репрезентативности и навођење доказа који на то указују. Овде је Одбор дужан да у року од осам дана од дана пријема захтева о томе обавести синдикат чија се репрезен-

³³ Ради заокруживања укупне регулативе репрезентативности синдиката (и удружења послодаваца), чл. 233–237. Закона о раду, регулисано је и преиспитивање једном утврђене репрезентативности.

тативност преиспитује и затражи да доставе доказе о испуњавању услова репрезентативности, а синдикат је у овом случају дужан да тражене доказе о испуњавању услова репрезентативности достави Одбору у року од 15 дана од дана пријема обавештења.

Поступак за преиспитивање репрезентативности синдиката води се у складу са одредбама које уређују поступак утврђивања репрезентативности. Решење о репрезентативности и решење о губитку репрезентативности синдиката за одређену грану, групу, подгрупу или делатност, односно за територијалну јединицу, објављују се у *Службеном гласнику Републике Србије*.

ЗАКЉУЧАК

Упоредо са положајем који синдикату у Републици Србији обезбеђује правна норма, егзистира и положај који синдикат заправо има у нашој земљи. Развијен и растући страх од губитка посла, уз реалан пад запослености која данас има обележја масовне друштвене појаве и трајне друштвене појаве³⁴, има за последицу опадање броја чланова свих синдиката. Међу грађанима Србије укоренења је апатија, немотивисаност и недовољна међусобна солидарност, док дисциплиновано заједничко деловање и култура континуиране борбе за своја права, никада нису ни били манир и пракса. Тако, и поред милион незапослених и тешког положаја радника, првوماјски уранак и роштиљање на излетиштима широм земље обележили су и овогодишњи Празник рада у Републици Србији. Медији су објавили да је у протестној шетњи у Београду било тек пар стотина људи. У Загребу, са друге стране, на првوماјском протесту под слоганом „мењајте смер” учествовало је око 20.000 грађана, а поводом празника рада, 1. маја, радници широм Европе устали против мера штедње и незапослености, док су се у Азији протести организовали због лоших услова рада.³⁵

³⁴ Незапосленост као стање које погађа појединце показује тенденцију да се продужује. Не само што је незапослених све више, него незапосленост траје све дуже. Видети више: Александар Петровић, *Незапосленост као привремена појава или као судбина?* Радно и социјално право, бр. 1/2012, 1–13.

³⁵ Доступно на интернет страницама:
http://www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?yyyy=2013&mm=05&dd=01&nav_id=710114;
1. 1. 2013.

<http://www.smedia.rs/vesti/vest/111669/>; 1. 1. 2013.

<http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/380515/Nekoliko-stotina-na-protestu-i-setnji-u-Beogradu-Radnici-imaju-sve-manje-prava>; 1. 1. 2013. <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/380543/Slika-na-sliku-Sukobi-radnika-i-policije-sirom-sve-ta-u-Srbiji-rostiljanje-i-idila>; 1. 1. 2013.

Центар за развој синдикализма основан је 1. маја 2011. године, са циљем да истражује, анализира, посматра, оцењује и својим активностима доприноси развоју синдикалног организовања у Србији, укључив и доприносе артикулацији и дефинисању радничких интереса као централном садржају синдикалног рада. Подразумева се непосредна сарадња Центра са синдикалним организацијама, организацијама цивилног друштва, као и иницирање регионалне повезаности и сарадње са организацијама сличне оријентације.³⁶ У овом моменту, када је извесно доношење новог Закона о раду и новог Закона о штрајку, синдикати одају утисак да им недостаје неопходан капацитет да као равноправни партнери учествују у стварању задовољавајућег радног и социјалног законодавства и на неки начин „принуде” владу и послодавце да испуне раније дата обећања. Без уважавања кључне улоге синдиката и признавања права на партиципацију запослених, права на колективно преговарање и права на штрајк, могу се постићи само краткорочни резултати, који након свог исцрпљивања доводе до још већег јаза међу социјалним партнерима. Нови закони у области рада и штрајка биће донесени уз уважавање свих релевантних чинилаца или без њих и за синдите у Републици Србији ово је управо моменат да пронађу своје место у правној норми и ван ње.

LEGAL STATUS OF THE TRADE UNION

Vesna Bilbija LL. M.,
Head of the Department of Legal and HR affairs
Public company PTT ‘Serbia’, unit Subotica

Summary

The Labor Law defines the meaning of the trade union. The trade union is considered as an autonomous, democratic and independent organization of employees in which they voluntarily unite in order to represent, present, improve and protect their professional, labor, economic, social, cultural, and other particular and collective interests. The establishment of the trade union does not require any previous approval, but only registration at the competent authority. However, only a trade union, in which the representativeness is established based on the law, shall be considered representative.

In addition to this, this paper deals with specific provisions on activities of the trade union included in the Labor Law, provisions that regulate the rights and status of the trade union representatives and their critical review.

Key words: trade union, employer, employee, trade union representative, representativeness

³⁶ Доступно на интернет порталу Центра за развој синдикализма, <http://www.sindikalizam.org/index.php?sitelink=16&cat=3&qsub=0> 1. 9. 2013. године.

PRAKSA MEĐUNARODNIH SUDOVA II

Presuda Evropskog suda za ljudska prava u predmetu *Gulaj Četin protiv Turske* predstavka br. 44084/10 od 05. 03. 2013. godine – Zabrana nehumanog i ponižavajućeg postupanja i diskriminacija pritvorenika u odnosu na zatvorenike¹

1. Činjenično stanje

Gospođi Četin, penzionerki rođenoj 1964. godine, pod sumnjom da je ubila svog partnera određen je pritvor dana 22. 12. 2006. godine. Dana 19. 9. 2008. godine doneta je prvostepena presuda kojom je Gospođa Četin osuđena za krivično delo ubistva i određena joj je kazna zatvora u trajanju od 15 godina. Presuda je, nakon iskorišćenih pravnih lekova, postala pravnosnažna dana 16. 2. 2011. godine. Čitav ovaj period podnositeljka predstavke je provela u pritvoru.

Ubrzo nakon određivanja pritvora u 2006. godini, gđa Četin je počela da pati od bolova u stomaku. Negde tokom 2008. godine dijagnostiziran joj je čir, da bi konačna dijagnoza 13. 4. 2009. godine bio rak želuca u završnoj fazi.

Tvrdeći da uslovi u pritvoru negativno utiču na njeno zdravstveno stanje, gospođa Četin je bezuspešno podnosila zahteve za puštanje iz pritvora, suspendovanje pritvora kao i pomilovanje na osnovu čl. 104. Ustava Turske koji je pružao mogućnost zatvorenicima da traže pomilovanje u slučaju ozbiljne bolesti. Kao razlog odbijanja zahteva navedena je opasnost od bekstava, a sve u svetlu visine izrečene kazne.

Nakon pravnosnažnosti odluke u meritumu, preduzeti su koraci suspendovanja izvršenja sankcije a iz razloga što bi joj život bio ugrožen ukoliko bi se lečenje sprovodilo u zatvoru. Nažalost, ovi koraci su došli isuviše kasno jer je gospođa Četin preminula dana 12. 07. 2011. godine.

¹ *Gülay Çetin c. Turquie*, requête no 44084/10 arrêt du 5 mars 2013.

2. Pravna pitanja

Da li su uslovi pritvora, uzimajući u obzir bolest gospođe Četin, nekompatibilni sa garancijama čl. 3. Evropske konvencije o ljudskim pravima (zabrana torture, nečovečnog i ponižavajućeg postupanja)?

Da li je opravdana napravljena razlika između pritvorenika i zatvorenika u vezi sa zahtevom za pomilovanje, odnosno da li postoji povreda čl. 14. (zabrana diskriminacije) u vezi sa čl. 3. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava?

3. Odluke

Sud je pronašao povredu kako čl. 3. EKLJP uzetog samostalnog, tako i čl. 3. u vezi sa čl. 14. EKLJP.

4. Obrazloženje

Član 3. EKLJP glasi:

Niko ne sme biti podvrgnut mučenju, ili nečovečnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.

Član 14. EKLJP glasi:

Uživanje prava i sloboda predviđenih u ovoj Konvenciji obezbeđuje se bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, veroispovest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno poreklo, veza s nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status.

U vezi sa pronađenom povredom zabrane nečovečnog i ponižavajućeg postupanja uzetog samostalno, Sud je istako da iako ne postoji obaveza država da puste odnosno suspenduju pritvor iz medicinskih razloga, ova obaveza može postojati u smislu čl. 3. EKLJP iz humanitarnih razloga. Jer, kako je to sud u § 110. presude istakao, patnja uzrokovana ozbiljnom bolešću može dovesti do povrede čl. 3. kada uslovi pritvora uvećavaju patnju i utiču na zdravlje i dužinu života pritvorenika.

Drugi osnov po kome je Sud našao povredu ljudskih prava je čl. 3. u vezi sa čl. 14. EKLJP. Naime čl. 104. Ustava Turske predviđao je mogućnost pomilovanja zatvorenika iz medicinskih razloga. Međutim, u predmetnom slučaju turski sudovi su odbili da isti član primene jer je gđa Četin bila pritvorenik, a ne zatvorenik.

U pravnoj analizi povrede čl. 14. u vezi sa čl. 3. EKLJP, Sud je pre svega utvrdio da se pritvorenici i zatvorenici nalaze u analognim situacijama. Nakon

toga ušlo se u razmatranje pitanja da li je postojalo objektivno i razumno opravdanje za pravljenje razlike po osnovu statusa pritvorenika. U predmetnom slučaju opravdanje nije pronađeno, te je iz tog razloga i pronađena povreda zabrane diskriminacije u vezi sa zabranom nečovečnog i ponižavajućeg postupanja.

5. Komentar

Predmetna presuda je bitna iz razloga što je reč o presudi u kojoj je direktno pomenuta i obrazložena diskriminacija po osnovu statusa pritvorenika/zatvorenika. Činjenica da se sam Sud na kraju presude poziva na prethodnu i prvu presudu u kojoj je pronađena diskriminacija po osnovu statusa pritvorenika, presuda *Laduna protiv Slovačke*, ukazuje na sve veći značaj ovog statusa ali i na sužavanje polja dozvoljenih razlika.²

Na kraju ukazujemo i na metod ispitivanja povrede čl. 3. i 14. EKLJP, a koji metod, kao i kod ostalih prava garantovanih EKLJP Sud dosledno primnjuje.

Naime, u vezi sa čl. 3. EKLJP, Sud suštinski ispituje da li je situacija u kojoj se našao aplikant takva da izazove osećaj patnje koji ulazi u okvir torture, nehumanog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja. Šta se smatra nehumanim i ponižavajućim postupanjem je praktično pitanje koje zavisi od slučaja do slučaja, a uzima se u obzir čitava situacija u kojoj se aplikant nađe, a naročito trajanje takve situacije, fizičke i psihičke posledice, a nekada i godine, starost i zdravlje aplikanta.³ Ustaljeni je standard da će ovaj kriterijum biti zadovoljen i kada je aplikant ponižen u sopstvenim očima, neovisno da li treća lica isto ponašanje smatraju ponižavajućim.⁴ Ovde kao primer navodimo sterilizaciju žena romske populacije u Slovačkoj, gde je povreda čl. 3. EKLJP upravo pronađena iz razloga što su žrtve bile ponižene u sopstvenim očima, naročito uzimajući u obzir primarnu ulogu žene-majke u romskoj zajednici. Još ističemo i da je osnovna i najjasnija razlika između torture sa jedne i nehumanog i ponižavajućeg postupanja sa druge strane u činjenici namere. Kod torture država ima nameru zbog koje primenjuje nedopuštene metode, obično da bi došla do određene informacije.

Čl. 14. EKLJP zabranjuje diskriminaciju, *ali samo diskriminaciju u vezi sa uživanjem nekog od ljudskih prava garantovanih EKLJP*. Prilikom ispitiva-

² *Laduna v. Slovakia* predstavka broj 31827/02 presuda od 13. 12. 2011. godine. U pitanju je presuda gde je pronađena diskriminacija po osnovu statusa pritvorenika/zatvorenika iz razloga što su zatvorenici neopravdano imali više vremena za posete u odnosu na pritvorenike.

³ *Riad and Idiab v. Belgium*, predstavke broj 29787/03 i 29810/03 od 24. 01. 2008. godine, § 96.

⁴ *I.G. and others v. Slovakia* predstavka broj 15966/04 od 13. 11. 2012. godine § 121.

nja da li postoji povreda ove odredbe, Sud prvo utvrđuje da li postoji analogna situacija između dve osobe. Ukoliko postoji, sledeći korak jeste ispitivanje da li postoji razlika u tretmanu. Razlika u tretmanu da bi konstituisala diskriminaciju mora imati osnov u nekom od statusa nabrojanih u čl. 14. Ovo je prilično široko jer je isto polje ostavljeno otvoreno upotrebom izraza „ili drugi status”. Primer osnova pritvorenika spada upravo u „drugi status”, osnov koji Sud ne koristi tako često. Na kraju, ukoliko postoji razlika između dva lica u analognim situacijama, da se isto ne bi smatralo diskriminacijom mora postojati objektivno i razumno opravdanje.

Ističemo još i da je samostalna zabrana diskriminacije, analogna zabrani diskriminacije u ostalim instrumentima zaštite ljudskih prava kao što je Univerzalna deklaracija o pravima čoveka i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima predviđena Protokolom 12 uz EKLJP. Kao primer navodimo presudu *Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine*, jednu od retkih presuda po osnovu čl. 1. Protokola 12 uz EKLJP, gde je pronađena diskriminacija jer licima narodnosti koja nije hrvatska, bošnjačka ili srpska neopravdano nije dozvoljeno da se kandiduju za članove Doma naroda Parlamentarne skupštine niti Predsjedništva BiH.⁵ Protokol je ratifikovala Republika Srbija.

Priredila *Sanja Dragić*,
master pravnih nauka – međunarodno pravo ljudskih prava

⁵ *Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine*, predstavka broj 27996/06 34836/06 od 22. 12. 2009. godine.

СА СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА

одржане 7. 3. 2014. године

1. ИВКОВИЋ ЈЕЛЕНА (ЈМБГ:0610984875013), дипломирани правник, рођена 06. 10. 1984. године УПИСУЈЕ СЕ 07. 03. 2014. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Игњата Павла са 2–4.

– БРИШЕ СЕ из Именика адвокатских приправника ИВКОВИЋ ЈЕЛЕНА, адвокатски приправник код Лакићевић Вуксана, адвоката у Новом Саду, са даном 06. 03. 2014. године због уписа у Именик адвоката ове Коморе.

2. ЖИГИЋ ВЕДРАНА (ЈМБГ:1205986125021), дипломирани правник, рођена 12. 05. 1986. године УПИСУЈЕ СЕ 07. 03. 2014. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Булевар ослобођења 82/3.

– БРИШЕ СЕ из Именика адвокатских приправника ЖИГИЋ ВЕДРАНА, адвокатски приправник код Бјелица Богдана, адвоката у Новом Саду, са даном 06. 03. 2014. године због уписа у Именик адвоката ове Коморе.

3. ВУКИЋЕВИЋ ТАДИЈА (ЈМБГ:2507984830054), дипломирани правник, рођен 25. 07. 1984. године УПИСУЈЕ СЕ 07. 03. 2014. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Косанчић Ивана 7, локал 2.

– БРИШЕ СЕ из Именика адвокатских приправника ВУКИЋЕВИЋ ТАДИЈА, адвокатски приправник код Вукићевић Миодрага, адвоката у Врбасу, са даном 06. 03. 2014. године због уписа у Именик адвоката ове Коморе.

4. КРУНИЋ БРАНЕ (ЈМБГ:1308986820009), дипломирани правник, рођен 13. 08. 1986. године УПИСУЈЕ СЕ 07. 03. 2014. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Суботици, Матије Корвина 11.

– Брише се из Именика адвокатских приправника КРУНИЋ БРАНЕ, адвокатски приправник код Матић Мирослава, адвоката у Суботици, са даном 06. 03. 2014. године због уписа у Именик адвоката ове Коморе.

5. ЧУБРИЛО МИОДРАГ (ЈМБГ:0710980350409), дипломирани правник, рођен 07. 10. 1980. године УПИСУЈЕ СЕ 07. 03. 2014. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Змај Јовина 26/2, ПЦ „Лупус”, локал 226.

6. ДАУТОВИЋ НИНА (ЈМБГ:2504979335178), дипломирани правник, рођена 25. 04. 1979. године УПИСУЈЕ СЕ 07. 03. 2014. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Јована Бошковића 8.

7. ГРАВОЊА БИЉАНА (ЈМБГ:0701984317539), дипломирани правник, рођена 07. 01. 1984. године УПИСУЈЕ СЕ 07. 03. 2014. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Сомбору, Првомајски булевар А11/32.

8. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду АЛЕКСИЋ МИРА, рођена 24. 04. 1981. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Ракић Жељка, адвоката у Новом Саду, дана 07. 03. 2014. године, у трајању од две године.

9. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду ВИДАКОВИЋ МИА, рођена 30. 11. 1990. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Врсајков Дејана, адвоката у Новом Саду, дана 07. 03. 2014. године, у трајању од две године.

10. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду ЗАВИШИЋ МИЛИЦА, рођена 22. 03. 1980. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Иванчин Николе, адвоката у Новом Саду, дана 07. 03. 2014. године, у трајању од две године.

11. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду СТАМЕНКОВИЋ ДРАГАНА, рођена 06. 11. 1990. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Шијан Николе, адвоката у Новом Саду, дана 07. 03. 2014. године, у трајању од две године.

12. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду ИЊАЦ МИЛИЈАНА, рођена 27. 08. 1985. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Перић Зорице, адвоката у Новом Саду, дана 07. 03. 2014. године, у трајању од две године.

13. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду РОСИЋ ЈЕЛЕНА, рођена 17. 10. 1985. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Корица Марине, адвоката у Новом Саду, дана 07. 03. 2014. године, у трајању од две године.

14. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду МАЛИШ ДРАГАНА, рођена 11. 03. 1986. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Поповић Растка, адвоката у Новом Саду, дана 07. 03. 2014. године, у трајању од две године.

15. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду МИЋИЋ ЈЕЛЕНА, рођена 02. 03. 1988. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Суботин Милана, адвоката у Новом Саду, дана 07. 03. 2014. године, у трајању од две године.

16. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду МИЛОЈКОВИЋ МАРИЈА, рођена 28. 06. 1990. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Савин Соње, адвоката у Новом Саду, дана 07. 03. 2014. године, у трајању од две године.

17. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду КОЗОМОРА НАТАША, рођена 13. 09. 1988. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Козомора Николе, адвоката у Темерину, дана 07. 03. 2014. године, у трајању од две године.

18. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду БИШЧИЋ СТЕФАН, рођен 18. 05. 1990. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Бишчић Миомира, адвоката у Сремској Митровици, дана 07. 03. 2014. године, у трајању од две године.

19. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду ДОРОЊСКИ ТИЈАНА, рођена 03. 08. 1988. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Гогић Марсела, адвоката у Руми, дана 07. 03. 2014. године, у трајању од две године.

20. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду ВЕРУШЕВСКИ АЛЕКСАНДАР, рођен 22. 11. 1983. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Верушевски Дивке, адвоката у Новим Бановцима, дана 07. 03. 2014. године, у трајању од две године.

21. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду ЖИВКОВИЋ ЈЕЛЕНА, рођена 21. 03. 1989. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Делић Иване, адвоката у Сомбору, дана 07. 03. 2014. године, у трајању од две године.

22. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду УГРЕШИЋ ЈЕЛЕНА, рођена 09. 03. 1989. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Угрешкић Небојше, адвоката у Сомбору, дана 07. 03. 2014. године, у трајању од две године.

23. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду СИВЧЕВ ДЕЈАН, рођен 08. 01. 1984. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Сивчев Душана, адвоката у Панчеву, дана 07. 03. 2014. године, у трајању од две године.

24. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду БЕКОВИЋ СТЕФАН, рођен 13. 01. 1988. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Јаковљевић Стевана, адвоката у Панчеву, дана 07. 03. 2014. године, у трајању од две године.

25. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду АРКО ЧОЛАК ЈЕЛЕНА, рођена 14. 03. 1985. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Арко Надежде, адвоката у Ковину, дана 07. 03. 2014. године, у трајању од две године.

26. УПИСУЈЕ СЕ у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду МАЛЕТИН СОЊА, рођена 18. 02. 1988. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Зеребелић Хајналке, адвоката у Новом Бечеју, дана 07. 03. 2014. године, у трајању од две године.

27. БРИШЕ СЕ из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине ЗАРИЋ МИЛИЈАНА, адвокат у Новом Саду са даном 31. 01. 2014. године, на лични захтев.

– Гуцуња Милан, адвокат у Новом Саду, поставља се за преузиматеља адвокатске канцеларије.

28. БРИШЕ СЕ из Именика адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине СТОЈАНОВИЋ мр МИЛИЦА, адвокатски приправник у Новом Саду, на адвокатско-приправничкој вежби код Спасојевић Иванчић Дејане, адвоката у Новом Саду, са даном 10. 03. 2014. године.

29. БРИШЕ СЕ из Именика адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине ГРГИЋ ЈЕЛЕНА, адвокатски приправник у Руми, на адвокатско-приправничкој вежби код Гогић Марсела, адвоката у Руми, са даном 07. 02. 2014. године.

30. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да МУЧАЛИЦА АНГЕЛИНИ, адвокату у Новом Саду, привремено престаје право на бављење адвокатуром због боловања, почев од 04. 02. 2014. године.

– Хербез Вукица, адвокат у Новом Саду, одређује се за привременог заменика.

31. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да РАДУЛОВИЋ Ж. ДРАГАНУ, адвокату у Сремској Митровици, привремено престаје право на бављење адвокатуром због боловања, почев од 01. 02. 2014. године.

– Сретеновић Милутин, адвокат у Сремској Митровици, одређује се за привременог заменика.

32. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да ГЛАВАШКИ СВЕТЛАНИ, адвокату у Бечеју, привремено престаје право на бављење адвокатуром због породилског одсуства и одсуства ради неге детета, од 31. 01. 2014. до 30. 01. 2015. године.

– Нешић Радомир, адвокат у Бечеју, одређује се за привременог заменика.

33. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да је СУБОТИЋ МАРИНА, адвокат у Зрењанину, наставила са радом дана 04. 03. 2014. године, након што јој је привремено престало право на бављење адвокатуром због породилског одсуства.

– Мандић Горан, адвокат у Зрењанину, разрешава се дужности привременог заменика.

34. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да је ВУЧКОВИЋ МИЛАН, адвокат у Сомбору, наставио са радом дана 16. 03. 2014. године, након што му је привремено престало право на бављење адвокатуром због избора на функцију в. д. јавног правобраниоца града Сомбора.

– Ковачевић Марија, адвокат у Сомбору, разрешава се дужности привременог заменика.

35. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да је ЕВИЋ ЈЕЛЕНА, адвокат у Новом Саду, наставила са радом дана 05. 03. 2014. године, након што јој је привремено престало право на бављење адвокатуром због породилског одсуства и одсуства ради неге детета.

– Простран Бранка, адвокат у Новом Саду, разрешава се дужности привременог заменика.

36. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да је Мијајловић Тијана, адвокатски приправник у Новом Саду, променила презиме, које сада гласи Сомборац.

37. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да је МОЛДВАИ ИЗАБЕЛА, адвокатски приправник у Новом Саду, прекинула адвокатско-приправничку вежбу код Корица Марине, адвоката у Новом Саду дана 05. 02. 2014. године, те да исту наставља код Бркић Небојше, адвоката у Новом Саду, дана 06. 02. 2014. године.

38. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да је МИЈАТОВ ЂОРЂЕ, адвокатски приправник у Новом Саду, прекинуо адвокатско-приправничку вежбу код Кувизић Жељка, адвоката у Новом Саду дана 17. 02. 2014. године, те да исту наставља код Тадић Николе, адвоката у Новом Саду, дана 18. 02. 2014. године.

39. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да је БЕЛОШ ТРИВА, адвокатски приправник у Новом Саду, прекинуо адвокатско-приправничку вежбу код Мандић Владимира, адвоката у Новом Саду дана 25. 02. 2014. године, те да исту наставља код Белић Иване, адвоката у Новом Саду, дана 26. 02. 2014. године.

40. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да је КОРЕНОЈ ВРАЧАРИЋ ИРИНА, адвокатски приправник у Бечеју, прекинула адвокатско-приправничку вежбу код Глигорић Срђана, адвоката у Бечеју дана 18. 02. 2014. године, те да исту наставља код Секулић Снежане, адвоката у Бечеју, дана 19. 02. 2014. године.

41. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да је АРСИЋ ТЕОДОРА, адвокатски приправник у Новом Саду, прекинула адвокатско-приправничку вежбу код Корица Марине, адвоката у Новом Саду дана 03. 03. 2014. године, те да исту наставља код Радовановић Бранимира, адвоката у Новом Саду, дана 04. 03. 2014. године.

42. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да је БРЊИЦА ДРАГАНА, адвокат у Темерину, преселила седиште канцеларије у Нови Сад, Максима Горког 46/1, стан 5, почев од 01. 03. 2014. године.

43. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да је КОСАНОВИЋ БОЈАНА, адвокат у Новом Саду, преселила своју адвокатску канцеларију на адресу Радничка 10, почев од 27. 01. 2014. године.

44. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да је ДРАПШИН АЛЕКСАНДРА, адвокат у Новом Саду, преселила своју адвокатску канцеларију на адресу Васе Стајића 20Б, стан 28, почев од 11. 02. 2014. године.

45. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да је ДИМИТРИЋ ИГОР, адвокат у Новом Саду, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Јеврејска 23, почев од 01. 03. 2014. године.

46. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да је МАНДИЋ ВЛАДИМИР, адвокат у Новом Саду, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Железничка 36/V, стан 18, почев од 24. 02. 2014. године.

47. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да је ДОРИЋ ЖАРКО, адвокат у Новом Саду, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Булевар Слободана Јовановића 35/II, стан 4, почев од 01. 02. 2014. године.

48. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да је ВЛА БОГДАН, адвокат у Новом Саду, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Жарка Зрењанина 6, почев од 01. 02. 2014. године.

49. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да је ШТРБАЦ МИЛАН, адвокат у Бачкој Паланци, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Жарка Зрењанина 45, почев од 10. 02. 2014. године.

50. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да је МАРТИНОВИЋ НЕДЕЉКО, адвокат у Панчеву, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Његошева 1а/6, први спрат, почев од 07. 02. 2014. године.

51. УЗИМА СЕ НА ЗНАЊЕ да је ОБРАДОВИЋ З. ДРАГАНА, адвокат у Инђији, преселила своју адвокатску канцеларију на адресу ТЦ „Слобода”, Новосадска 2, приземље, локал 9, почев од 01. 03. 2014. године.

Управни одбор

Уређивачки одбор *Гласника* моли сараднике да текстове за објављивање достављају уз уважавање следећих сугестија:

- примерак рада доставити одштампан и потписан;
- по могућности, доставити рад и електронском поштом (*panonija@eunet.rs*) или на дискети;
- фусноте писати у дну одговарајуће странице;
- у библиографским подацима за књиге уз уобичајене податке обавезно навести и издавача;
- уз чланке доставити резиме и кључне речи;
- пожељно је доставити и превод резимеа на енглески, немачки или француски језик.

ГЛАСНИК
АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ

Излази 12 пута годишње
у месечним свескама.

Оснивач, власник и издавач: Адвокатска комора Војводине.
Годишња претплата: за земљу 10.000,00 дин.,
за иностранство 110 евра.
(Текући рачун број 340-1482-43 са назнаком „за Гласник“)

Овај број је закључен 4. марта 2014. године.

Тираж: 2.000 примерака

Према мишљењу Секретаријата за информације
Републике Србије бр. 413-01-412/91-01
од 11. априла 1991. године на ову публикацију плаћа се
основни порез на промет по Тарифном броју 8. став 1. тачка 1.
алинеја 10. Тарифе основног пореза на промет.

Компјутерски слог: *Тајјана Божић*, Нови Сад

Штампа: OFFSET PRINT, Нови Сад
2014.